



# Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

## *Journal of Academic Language and Literature*

[Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2023]

**Burhan CAN**

Arş. Gör., Karadeniz Teknik  
Üniversitesi  
burhan\_can1990@hotmail.com



<https://orcid.org/0000-0001-6293-3592>

## Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn'un Şairi Kimdir?

*Who is the Poet of Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn?*

### Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 06.07.2023  
Kabul Tarihi/Accepted: 25.07.2023  
Yayın Tarihi/Published: 30.08.2023

### Atıf/Citation

CAN, B. (2023). Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn'un Şairi Kimdir?. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(2), 950-985. <https://doi.org/10.34083/akaded.1323614>

CAN, B. (2023). Who is the Poet of Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn?. *Journal of Academic Language and Literature*, 7(2), 950-985. <https://doi.org/10.34083/akaded.1323614>



Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.  
This article was checked by iThenticate.

Bu çalışma [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) açık erişim lisansı ile lisanslanmıştır.  
This work is licensed under [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

**Öz**

*Kıssa-1 Leyli Birle Mecnûn* isimli mesnevinin yazarı Sevdâyî mahlaslı bir şairdir. Aynı mahlasla tertip edilmiş bir de *Dîvân* bulunmaktadır. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda döneme ait biyografik kaynaklarda adı geçen Kırkkilise kadısı Sevdâyî'nin hem *Dîvân*'ın hem de mesnevinin yazarı olduğu veya olabileceği kabul edilmiştir. Ancak, metinlerde yer alan kültürel unsurlar, kavramlar, yazarın mesleği hakkında bilgi verebilecek terimler ve dil özelliklerine dikkat edildiğinde iki metin arasında farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, metinlerin aynı yazara ait olduğunu bildiren çalışmalarda öne sürülen argümanların da zayıf ve hatalı oldukları tespit edilmiştir.

Bu çalışmada, eldeki verilere dayanarak döneme ait biyografik eserlerde yer alan Sevdâyî'lerden başka ve Anadolu sahasının dışında yaşaması muhtemel bir Sevdâyî'nin daha olması gerektiği öne sürülmüştür. *Kıssa-1 Leyli Birle Mecnûn*'un yazarı da bu Sevdâyî olmalıdır.

Çalışmada öne sürülen tezi doğrulamak için öncelikle Sevdâyî'nin *Dîvân*'ı ve *Kıssa-1 Leyli Birle Mecnûn*'a dair yapılan çalışmalardaki argümanlar tartışmaya açılmıştır. Daha sonra eserlerin yazarlarının kimliği, yaşadığı yer, mesleği hakkında bilgi sunması mümkün tüm terimler ilgili başlıklarda sunulmuştur. Ayrıca, mesnevide kullanılan çeviri uygulamaları ile *Dîvân*'da bunlara karşılık gelebilecek kelime tercihlerine dikkat edilerek yazarların üslubuna dair ayırt edici veriler toplanmıştır. Tüm bunların yanında iki metin arasında 160 kadar fonetik ve ağız farklılığı tespit edilmiştir. Bu farklılıklar ve yapılan tüm karşılaştırmalar, metinlerin farklı kişiler tarafından ve başka coğrafyalarda yazıldıkları tezini desteklemektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Sevdâyî, Leylâ ve Mecnûn, Kıssa-1 Leyli Birle Mecnûn

**Abstract**

*The author of the masnavi named Kıssa-1 Leyli Birle Mecnûn is a poet with the pseudonym Sevdâyî. In the studies carried out to date, it has been accepted that the Kırkkilise judge Sevdâyî, who is mentioned in the biographical sources of the period, was or could be the author of both the Dîvân and the masnavi. However, it is understood that there are differences between the two texts when attention is paid to the cultural elements, concepts, terms that can provide information about the profession of the author, and language features in the texts. In addition, it has been determined that the arguments put forward in the studies stating that the texts belong to the same author are weak and inaccurate.*

*In this study, based on the data obtained, it has been suggested that there should be another Sevdâyî who should have lived outside the Anatolian field, apart from the Sevdâyîs included in the biographical works of the period. The author of Kıssa-1 Leyli Birle Mecnûn must also be this Sevdâyî.*

*In order to confirm the thesis put forward in the study, first of all, the arguments in the studies on Sevdâyî's Dîvân and Kıssa-1 Leyli Birle Mecnûn were opened to discussion. Then, all*

possible terms that can provide information about the identity, place of residence and profession of the authors of the works are presented in the relevant headings. In addition, distinctive data on the style of the authors were collected by paying attention to the translation applications used in the masnavi and the word preferences that may correspond to them in the *Divân*. In addition to all these, about 160 phonetic and dialect differences were detected between the two texts. These differences and all comparisons support the thesis that the texts were written by different people and in other geographies.

**Keywords:** Sevdâyî, Layli and Majnun, Kısası Layli Birle Majnun

## Giriş

Türk ve Fars edebiyatlarında mesnevi geleneği içinde sevilen ve çok sayıda yazılan eserlerden birisi de Leylâ ve Mecnûn hikâyesidir. Farsça olarak tarih boyunca 59 defa tarafından yazılan öykü (Gohrab, 2003, s.68), Türkçede ise kaynaklarda geçen ancak henüz varlığı tespit edilemeyenler de dâhil olmak üzere 20 den fazla müstakil örneğe (Pala, 2003, s.161) sahiptir. Bunlardan biri de Sevdâyî isimli şairin *Kısası Leyli Birle Mecnûn* isimli eseridir.

Agâh Sırrı Levend'in ifadesiyle, *Kısası Leyli Birle Mecnûn*'da Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u ile "hayretle görülecek" (Levend, 1959, s. 209) kadar ortak beyit bulunmaktadır. Bu durum, esere olan dikkati arttırmış, yazar ve eser üzerindeki araştırmaları da teşvik etmiştir. Bununla birlikte daha önce yapılan araştırmalarda mesnevinin yazarı hakkında verilen bilgilerde çelişkiler yer almaktadır. Söz konusu çelişkilerin sebebi, temelde yazarın kimliği hakkında doğru soruları sormamaktan kaynaklanmaktadır.

Sevdâyî ve *Kısası Leyli Birle Mecnûn* mesnevisinden ilk bahseden araştırmacı Elias John Wilkinson Gibb'dir. Gibb, Kâtip Çelebi'nin (ö.1657) *Keşfü'z-Zünûn*'unda<sup>1</sup> kayıtlı Leylâ ve Mecnûn yazarlarını sıraladıktan sonra Sevdâyî adlı bir şairin Cambridge Üniversitesi'nde nüshası bulunan *Leylâ ve Mecnûn*'undan bahsetmiş ve bu ismin "muhtemelen" Sehî Bey'in tezkiresinde geçtiğini bildirmiştir (Gibb, 1998, s. 407). Ancak, yazar, sözü edilen Sevdâyî'lerin aynı kişi olduğuna dair kesin bir ifade kullanmamıştır. Gibb'in dipnotta dikkat çektiği bu durum Levend tarafından da "belki de Sevdâî mahlaslı tanımadığımız başka bir şairindir (Levend, 1959, s. 209)" notu düşülerek aktarılmıştır. Daha sonra yapılan araştırmalarda ise bu ihtimal göz ardı edilmiştir.

<sup>1</sup> İlhan Genç'in (1980) *Keşfü'z-Zünûn'un Açıklamalı Dizini (Türk Edebiyatı ve Kültürüyle İlgili Yazar ve Eserler)* isimli çalışmasında da Sevdâyî ismi Leylâ ve Mecnûn yazar şairler arasında bulunmamaktadır (s. 137).

Bugüne kadar yapılan çalışmalarda Sevdâyî mahlası kullanan üç şair tespit edilmiştir (Yaşar, 2008, s. 1). Bunlardan biri 19. yüzyılda yaşamış bir halk şâiri<sup>2</sup> olduğu için değerlendirme dışında tutulmuş, *Sehî Bey Tezkiresi*'nde (2017) ve *Riyâz-ı Belde-i Edirne*'de (2008) adı geçen iki Sevdâyî'den birisinin *Kıssa-i Leylî Birle Mecnûn* yazarı Sevdâyî ile aynı kişi olduğu kabul edilmiş ve başka bir Sevdâyî'nin var olup olmadığı sorgulanmamıştır.

Sevdâyî hakkındaki çalışmalar:<sup>3</sup> M. Ünal Şahin<sup>4</sup>, Zübeyde Yaşar ve Cemal Bayak'a aittir. Sevdâyî mahlaslı bir şaire ait *Dîvân* Yaşar (2008) tarafından neşredilmiştir. Yapılan çalışmada *Dîvân*'ın kime ait olduğunu tespit edilemediği bildirilmesine rağmen, *Dîvân* sahibi Sevdâyî ile mesnevi sahibi Sevdâyî'nin aynı kişi olduğu kabul edilmiştir. *Kıssa-i Leylî Birle Mecnûn*'un transkripsiyonlu neşrini yapan Cemal Bayak ise Levend'in Gibb'e dayanarak Sehî Bey'in tezkiresinde ismi geçen Kırkkilise kadısı Sevdâyî'nin *Kıssa-i Leylî Birle Mecnûn*'un yazarı olmasının "mümkün" olduğu fikrini "kuvvetli ihtimal" olarak değerlendirmiştir (Bayak, 2019, s. 9).

Böylece Ağâh Sırrı Levend'in çalışmasından sonra, Levend'in düştüğü şerhe rağmen *Dîvân* ve mesneviyi aynı yazarın yazdığı görüşü güçlenmiştir. Yazarın kimliği konusunda bu ihtimalden hareket eden çalışmalar ise iki temel argümana dayanmaktadır. Bunlardan birincisi, *Kıssa-i Leylî Birle Mecnûn*'un yazılış tarihinin 1514 yılı olması ve *Sevdâyî Dîvânı*'nda Şehzâde Korkut (ö.1513) adına yazılmış kasideler bulunması nedeniyle *Dîvân* yazarı ile mesnevi yazarının aynı kişi olması gerektiğidir. Ancak, yakın dönemlerde yaşayıp aynı mahlasları kullanan şairlerin bulunması mümkündür.<sup>5</sup> Mahlasların eşleşmesi *Dîvân*'ı ve mesneviyi kaleme alan yazarın aynı kişi olmasını kesinleştirmez.

Ayrıca Sehî Bey'de adı geçen ve *Dîvân* sahibi olduğu kabul edilen Sevdâyî'nin tezkiredeki maddede hiçbir eserine değinilmemiştir. Bayak'ın da belirttiği üzere Sehî Bey'in 1538 yılında yazdığı tezkiresinde kendisinin görüşüp tanıştığı şairlere yer verdiği altıncı tabakada tezkireden 24 yıl önce yazılan *Kıssa-i Leylî Birle Mecnûn*'dan bahsedilmemektedir (İpekten vd. 2017, s.114) ve Sevdâyî ismi *Keşfü'z-Zünûn*'da Leylâ

<sup>2</sup> Bir halk şairi olan Hırtızlı Sevdâyî'ye (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1990, s.544) ait şiirler, Mili Kütüphane'de yer alan bazı cönk ve mecmualarda yer almaktadır: 06 Mil Yz Cönk 39; 06 Mil Yz Cönk 51; 06 Mil Yz Cönk 77; 06 Mil Yz Cönk 110; 06 Mil Yz Cönk 135; 06 Mil Yz Cönk 147; 06 Mil Yz Cönk 239; 06 Mil Yz FB 423; 06 Mil Yz A 4914; 06 Hk 411.

<sup>3</sup> Emine Yalçın (2019) tarafından *Sevdâyî Dîvânı'nda Din-Tasavvuf ve Cemiyet* isimli bir yüksek lisans tezi daha hazırlanmıştır. Tezde yazarın hayatı ve eser hakkında yeni bir bilgi sunulmamış, eser yalnızca tasavvuf ve toplum ilişkisi açısından ele alınmıştır. Bu nedenle yukarıda ayrıca değerlendirmeye tâbi tutulmamıştır.

<sup>4</sup> Şahin'in (1988) çalışması *Kıssa-i Leylî Birle Mecnûn*'un dil özellikleri üzerine bir yüksek lisans tezidir. Çalışmada şairin hayatı ile ilgili bir bilgi aktarılmamıştır.

<sup>5</sup> Aynı mahlası taşıyan birden fazla şair olabilir. Fuzûlî de bu sorunla karşılaşmamak için kimsenin tercih etmeyeceği bir mahlas seçmiştir.

ve Mecnûn yazarın şâirler arasında yer almamaktadır (Bayak, 2019, s. 23). Bu durum da *Dîvân* ve mesnevi yazarının Sehî Bey'de adı geçen Sevdâyî olması ihtimaline ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini göstermektedir.

*Dîvân* ve mesnevinin yazarının aynı olmasına dair kullanılan ikinci argüman ise şâirlerin mesleği ve ölüm tarihleri üzerinden oluşturulmuştur. Bu iddiaya göre, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*'de (2008) adı geçen Sevdâyî 1590 yılında vefat etmiştir ve mesleği hanendelikdir (s.205). *Sehî Bey Tezkiresi*'nde adı geçen Sevdâyî ise Kırkilise kadısıdır. Kadı olan Sevdâyî'nin 1513 yılında vefat eden Şehzâde Korkut'a kasideler yazması ve mesnevinin 1514'te yazılması nedeniyle 1590 yılına kadar yaşaması mümkün görünmemektedir.

Bu bilgiler, Sehî Bey'in tezkiresinde ve *Riyâz-ı Belde-i Edirne*'de adı geçen Sevdâyî isimli şâirlerin farklı kişiler olduğunubüyük oranda doğrulasa da mesnevî yazarının kadılık görevinde bulunan Sevdâyî olduğunu ispatlamamaktadır. Bu da birbiri ile ilişkisiz iki nedenden bir sonuç çıkarması sebebiyle yanlış kabul edilmelidir.

Ayrıca *Dîvân* neşrinde tespit edilen bazı durumlar da Sehî Bey ve *Riyâz-ı Belde-i Edirne*'de isimleri geçen şâirlerden farklı bir Sevdâyî'nin varlığını gündeme getirmektedir. Zübeyde Yaşar, bir dîvân mecmuasında bulunan *Sevdâyî Dîvânı*'nı yayınlarken, başka bir mecmuada aynı mahlasa sahip Farsça bir tahmis ve muhammesi tespit etmiş ve doğrudan bu şâirlerin aynı kişiye ait olduğunu kabul ederek *Dîvân*'ı oluşturmuştur (Yaşar, 2008). Farsça tahminin kimin şiiirine yazıldığı ve bulunduğu mecmuadaki diğer şâirlerin kimliği mecmuadaki şâirlerin dîvân neşrinde yer almasını sorunlu bir hâle getirmektedir.

Sevdâyî<sup>6</sup>, Farsça tahminini Buhâra doğumlu ve daha sonraları Anadolu'ya gelerek Ahdî (ö.1593-1594) ile de dostluk kuran (Solmaz, 2014) Cüdâyî-i Acem (ö.1541-1542) isimli bir şâirin gazeli için oluşturmuştur. Ayrıca, tahminin kayıtlı olduğu mecmuadaki diğer isimler de ya Fars ya da Anadolu'nun doğusunda kalan bölgede Türkçe şâirler yazan şâirlere aittir. Mecmuada şuşâirlerin isimleri mevcuttur: Molla Câmî (ö.1492), Hâtîfi (ö.1521), Hâfız-ı Şîrâzî (ö.1390?), Nizâmî (ö.1214?), Hüsâmî (ö.?), Lütfullah-ı Nişâbûrî (ö.?), Ehlî-i Şîrâzî (ö.1535), Sevdâyî (ö.?), Cüdâyî (ö.1541-1542), Ubeydî (ö.1539?), Habîbî (ö.1512-1520?), Fuzûlî (ö.1556), Kabûlî (ö.1478) (Mecmû'a-i Eş'âr, 2600/1).

Zübeyde Yaşar buradaki şâirleri bir gerekçe göstermeden *Dîvân*'a dâhil etmiştir. Oysa ki Fuzûlî'nin de bu mecmuada yer alması ve Anadolu sahasında yetişmiş şâirlerin bulunmaması, tahmisi yazan Sevdâyî'nin *Dîvân* sahibi Sevdâyî ile aynı kişi olma ihtimalini oldukça zayıflatmaktadır.

<sup>6</sup> Farsça yazarın başka Sevdâyî daha vardır. Farsça şâirlerin *Devletşâh Tezkiresi*'nde, *Mecâlisü'n-Nefâis*'de ve *Tuhfe-i Sâmî*'de Baba Sevdâyî olarak anılan şâire de ait olma ihtimali söz konusudur.

Neşredilen *Dîvân*, Kırkkilise kadısı olan Sevdâyî'ye aitse Şehzade Korkut'a yazılan ve *Dîvân*'da yer alan kaside dikkate alındığında erken tarihlerden itibaren şâirin şehzadenin çevresinde olması gerekmektedir. Bu nedenle şairin şehzadeye yakın olması beklendiği için hayatı da Manisa, Antalya, Kırklareli gibi bölgelerde geçmelidir. Bu durumda Yaşar'ın mecmualardan derleyerek sonradan ekledikleri dışında bırakılırsa, Farsça tek beyiti bile bulunmayan bir şairin, şairlerinin bölgesel konuma göre seçildiği belli olan bir mecmuada şiirinin neden yer aldığı da cevaplanması gereken bir soru olarak durmaktadır.

Mesneviyi yazan Sevdâyî ise Farsça bilmektedir ve Farsça bilmeyenlere Leylâ ve Mecnûn hikâyesini anlatmak için Hâtîfî'nin metninden çeviriler yaparak kendi eserini oluşturmuştur. Sevdâyî, metnini oluştururken izlediği teknik ve kullandığı üslubu, sebab-i te'lîf bölümünde açıkça dile getirmiştir.

Kıl Türkce anı hûb ya 'nî  
Tâ kim bileler okınsa ma 'nî

İdrâk idene ola 'acâyib  
Pür-nükte vü ma 'nî vü garâyib

**Kimse 'Acemî bu yirde bilmez**  
Bin kez okınursa hazzı olmaz

Her dilce okınsa söz olur hûb  
Bülbül işidürse ola mergûb

Her kavm dilince söz olur hûb  
Her sözi bilinmez ola nâ-hûb (Sevdâyî / B.123-127)

Yukarıda aktarılan bilgilerin yanında dikkate değer bir diğer durum ise *Dîvân*'da kullanılan dil ile mesnevide kullanılan dil arasında farklılıkların bulunmasıdır. *Dîvân*, Anadolu sahasına ait bir Türkçe ile yazılmıştır.<sup>7</sup> Mesnevide ise Fuzûlî'de de görülen *b->m-* ses değişimi (buna-muna, bin-min), ayrıca “bahgil, yahgil, olarun, olara, bulara, birle, tapalar, dingmez, kahıdı, aparmak, ayınup” gibi erken Azerbaycan Türkçesine, Eski Anadolu Türkçesine ve Çağataycaya ait fonetik farklılıklarla Orta Asya yazı diline aitimlâ özelliklerinin bir arada kullanıldığını gösteren örnekler bulunmaktadır.

<sup>7</sup>*Dîvân*'daki kullanımların müstensihin düzeltmesi ile değişmesi ihtimali bulunmakla birlikte bu durum, aşağıda gösterilecek dil farklarının ve diğer argümanların varlığı ile beraber değerlendirilmelidir. Ayrıca, bu tezi destekleyecek başka bir nüsha bulunmadığı müddetçe zayıf bir olasılık olarak kalmaktadır.

*Dîvân*'da karşılaşılmayan bu dil ve imlâ özellikleri mesnevîde 160 beyitte tespit edilmiştir. Toplam beyit sayısı 1252 olan bir metin için bu oran dikkat çekicidir.

Sevdâyî'nin metni üzerine tez olarak yapılan dil incelemesinde de eserin, "diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerine nazaran daha yoğun olarak erken Azerî özellikleri (Şahin, 1988, s. 21)" gösterdiği tespit edilmiştir. Çağataycaya ait karakteristik bir özellik olan, Fuzûlî'nin metninde de örnekleri bulunan ve daha sonraları Çağataycadan Türkmen ve Özbek Türkçelerine geçtiği düşünülen "olarun, bularun, olara, bulara" örneklerinde olduğu gibi zamir n'sinin düşmesi (Eckmann, 2011, s.142)de dikkate değer bir detaydır. Daha da önemlisi bu dil özellikleri *Sevdâyî Dîvânı*'nda bulunmamaktadır. Bu nedenle iki metnin dil özellikleri açısından eşleştikleri noktaları tespit etmeden aynı yazar tarafından yazıldıklarını iddia etmek de hatalı olacaktır.

Bu çalışmanın temel amacı belirtilen sorunlardan hareketle kaynaklarda adı geçmeyen başka bir Sevdâyî'nin varlığını tartışmaya açmaktır. Böylece yukarıda sıralanan argümanların zayıflığı dikkate alınarak, metinlerdeki üslup ve dil farklılıkları sorgulanmış, kültürel unsurlarda dâhil olmak üzere tespit edilen tüm ayrışmalar aşağıda yer alan bölümlerde tartışılmıştır. Elde edilen verilere dayanarak Fuzûlî ile yakın bir bölgede ve Anadolu sahasının dışında yaşamış olma ihtimali bulunan bir Sevdâyî'nin varlığının da düşünülmesi gerektiği öne sürülmüştür.

## 1. Dîvân ve Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn Arasındaki Kültürel ve Terimsel Farklılıklar

### 1.1. Dîvân'da Tespit Edilen Farklılıklar

Edebi eserler kurmaca olmaları nedeniyle gerçeğin birebir yansımaları değil, yalnızca metinsel temsilleridir. Bu nedenle metinlerde yer alan unsurlar bir hakikat değil, okur tarafından yeniden üretilebilme imkânı olan göstergelerdir. Klişelere dayalı klasik bir edebiyat geleneği söz konusu olduğundaysa göstergelerin ayrıştıkları alanlar metnin bağlamına göre sıklık, eksiltme, genişletme gibibirçok tekniğe veya çeviri yöntemlerine dikkat edilerek anlaşılabilir. Böylece hemen hemen her metinde karşılaşılabilecek benzetme unsurlarının incelenen metindeki işlevleri hakkında incelemelerde bulunulabilir; benzetmelerin, yazarın biyografisini oluştururken kullanılıp kullanılmayacağı ve üslubuna dair ipuçları verip vermeyeceği de değerlendirilebilir. Sevdâyî mahlası ile yazılan *Dîvân*'da ve *Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn* isimli mesnevîdeki benzetmeler ve klişeler de bu bağlamda değerlendirildiğinde metinlerin yazarları hakkında bir fikir edinmek mümkündür. *Dîvân*'da yer alan şiirlerde yazarın kimliği hakkında bilgi verebilecek ve sık olarak kullanılan benzetme unsurları ile

karşılaşmıştır. Bu unsurlar *Divân*'da tespit edilebilirken bunların mesnevîde hiçbir örneği bulunmamaktadır.<sup>8</sup>

### 1.1.1. *Divân* Yazarının Mesleğine Dair İşaretler

Sehî Bey'in tezkiresinde adı geçen Sevdâyî, Kırkkilise kadısı olarak anılmaktadır. İlmiye teşkilatına mensup (Ortaylı, 2001, s.69), kadılık görevini yürüten bir şairden beklendiği gibi şairin mesleği ile ilgili benzetme unsurlarını sık kullanması bu bağlamda şaşırtıcı olmayacaktır. Nitekim, on iki beyitte kadılık ve ilmiye ile ilgili benzetme unsurlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Mesnevîde bu kavramlar yer almamaktadır.

İlmiye teşkilatına mensup olan kadılar doğal olarak medereselerde okutulan mantık ve fıkıh derslerini (İpşirli, 2003, s.328) almışlardır. Bu derslerle elde edilen bilgilerin ve kavramların metinde benzetme unsuru olarak kullanımı da beklenen bir durumdur. Mantık ilminde “doğruluğunda şüphe bulunmayan ve zarûrî bilgi getiren kesin delil (Yavuz, 1992, s.429)” olarak tanımlanan ve insanın akıl yoluyla, mantık ilmi vasıtasıyla ulaşabileceği yanlışlanamaz hakikate götüren metot olarak kabul edilen “burhân” terimi de Sevdâyî'nin *Divân*'ında çeşitli terkiplerle kullanılmıştır.

Zebân-ı kıldür âfâka kâsımû'l-erzâk

Beyâz-ı tîgidür İslâm'a **kâtı'-ı burhân** ( Sevdâyî, 2008, s.40)

(Kaleminin dili göklere rızıkları taksim edendir. Kılıcının beyazı ise İslâm dini için kesin bir delildir.)

Mukaddemât-ı dü-kevnî ki kıldı Hak tertîb

Bu zât-ı ekberî tâ müntec oldı ol **burhân** ( Sevdâyî, 2008, s.41)

(Hak, iki âlemin öncüllerini düzenlendi. O kesin delilin sonucu da bu en büyük zât oldu.)

Sevdâyî burada iktiranlı kıyasın terimleri ile ilişkili bir beyit oluşturmuştur. İktiranlı kıyasta iki öncül (mukaddime) ve üç deyim (had) bulunmaktadır. Bu kıyasta bir sonuç elde edebilmek için her iki öncülde de geçen ortak bir deyim bulunmalıdır. Böylece iki öncül birbirine yaklaştırılabilir ve sonuca ulaşmak için önermeler sınanabilir.

Beyitte yer alan “ekber, mukaddemât, müntec, burhân” kelimeleri de bu bağlamda bir kıyas türü ile ilişkili kullanılmıştır. İki âlem için kullanılan “mukaddemât”, kıyas için gerekli öncül olarak düşünülmüştür. “Ekber (büyük deyim)” kelimesi ise kıyastaki sonucun yüklemi anlamına gelmektedir (Durusoy, 2022, s.525). Bu bilgiler dikkate

<sup>8</sup>Mesnevî ve *Divân* arasındaki benzetme unsurlarının ayrışmasındaki nedenlerden birini *Kıssa-1 Leyli Birle Mecnûn'un* yeniden yazım olması ve öykünün sınırlarının gelenek tarafından çizilmesi olarak düşünmek mümkündür. Ancak, aşağıdaki bölümlerde sunulacak dil özellikleri ve kültürel ayrışmayı gösteren örnekler de dikkate alındığında bu olasılık zayıf kalmaktadır.



alındığında mukaddemât ve ekber kelimelerinin tevriyeli kullanıldığı anlaşılmaktadır. Böylece övülen kişi âlemlerin düzenlenmesi ile ortaya çıkan kesin delilin sonucu olarak gösterilmiştir.

**Delil-i kat'î** ne lâzım kemâl-i fazlın için

Degül çü behcet-i hurşîde **hâcet-i burhân** ( Sevdâyî, 2008, s.42)

(Cömertliğinin olgunluğunu dile getirmek için kesin delile ne gerek var? Nitekim güneşin güzelliği için de delil ihtiyacı yoktur.)

Yukarıdaki beyitler Şehzade Korkut için yazılan methiyede yer almaktadır. Kasidenin redifi *burhân* olmamasına rağmen tekrara düşmek pahasına şair “delil-i kat'î, hâcet-i burhân, kâti'-ı burhân” tamlamalarını kullanmaktan kendisini alamamıştır. Kasidenin bütününe dikkat edildiğinde beyitlerde ritimsel bir işleviolmayan aynı benzetme unsuru hem Korkut'un kimliği<sup>9</sup> hem de yazarın mesleği ile ilişkili olmalıdır. Ancak, ilmiye ile ilişkili beyitler ve kadılıkla ilişkilendirilebilecek kavramlar yukarıdakilerle sınırlı olmadığı için sadece Şehzade için kullanılmış kabul edilemez. Öyle ki aynı benzetme unsuru başka bir gazelde de kullanılmıştır ve ilmiye ile ilgili başka terimler de metinde bulunmaktadır.

Oldı **sugrâ** ile **kübrâ** gibi 'âlem tertîb

Tâ ki **matlûbını** müntec ola **burhân-şekil** ( Sevdâyî, 2008, s.51)

(Âlem, onun isteğini kesin delil gibi sonuçlandırana kadar, büyük ve küçük önermeler şeklinde durmadan yeniden düzenlendi.)

Sevdâyî, bu beyitte de iktiranlı kıyasla ilgili terimleri kullanmıştır. Beyitteki terimler ise “sugrâ, kübrâ, matlûb ve burhân”dır: “Mantıkta sonucun yüklemine içeren öncül, büyük öncül (kübrâ); sonucun öznesini içeren öncül, küçük öncül (sugrâ) olarak adlandırılmaktadır. (Durusoy, 2022, s.525).” İktiranlı kıyasta öncüllerin karşılaştırılması işlemi ile çözülmek istenen şeye de matlûb (sorun) denmektedir (s.525).

Kelimelerin terim anlamları kullanılarak, âlemin düzenlenmesi ile iki öncülün karşılaştırılması işlemi arasında; övülen kişinin istekleri ile kıyas konusunun çözmek istediği şey arasında benzerlik ilişkisi kurulmuştur. Netice olarak âlemin düzenlenmesi ile ortaya çıkan durumlar, şâir tarafından övülenin isteklerini çözmek için birer kesin delil olarak kabul edilmiştir.

<sup>9</sup> Şehzâde Korkut dönemin kaynaklarında ilme, edebiyata, şiire düşkünlüğü ile tanınmış ve yazdığı eserlerle takdir edilmiştir (Emecen, 2002, s.206).

İlmiye mesleği ile ilişkili bir diğer kavram ise cedeldir.<sup>10</sup> Mantık ilminin en yüksek mertebesi kabul edilen “burhân”dan hemen sonra gelen “cedel”metodu da benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

Gamzen ucundan hat-ı tezvîrini tutdım sahih

**Hüccetikâtı**’ durur anunla kim kılar **cedel** ( Sevdâyî, 2008, s.85)

(Gamzen yüzünden arabozucu ayva tüylerini doğru kabul ettim. Nitekim kesin hüküm veren mahkeme belgesi ile kim tartışmaya kalkışabilir?)

‘Aşk bâbında rakib ile dilâ itme **cedel**

Ki **garîm** olmaz ana kimse **nifâk** üstinde ( Sevdâyî, 2008, s.101)

(Ey gönül! Aşk konusunda rakip ile tartışma. Çünkü küfrünü gizleyip kendini mümin gösteren kişiye ısrar edilmez.)

İlk beyitte kesin delil ve aynı zamanda mahkemelerde kadılar tarafından düzenlenen belge anlamlarına gelen hüccet kelimesi, sevgilinin gamzesi ile ilişkilendirilmiştir. Böylece sevgilinin arabozucu ayva tüyleri de bu delillin işaret ettiği doğru bir önerme gibi kabul edilmiş ve oluşan tezatın yarattığı etki ile beyitteki şaşkınlık duygusu desteklenmiştir. Buna göre beyitin anlamı şöyle özetlenebilir: Kesin delile/mahkeme hükmüne karşı cedelle mücadele etmek şaşılacak bir şeyse, sevgilinin gamzesini gören için onun etrafındaki yoldan çıkarıcı ayva tüyelerine sahih/doğru dememek de şaşılacak bir durumdur.

Mantık, kadılık ve mahkeme ile ilişkili terimler aynı şekilde ikinci beyitte de yer almaktadır. Mantıkta münazara tarzı olarak kullanılan “cedel” ve bir fıkıh terimi olan “garîm” birlikte kullanılmıştır. Hem alacaklı hem de borçlu anlamına gelen garîm kelimesi, borçlar hukuku konusunda yer alan “garamet” kavramı ile ilişkilidir (Bardakoğlu, 1996, s.359). Ancak burada kelime, asıl olarak “bir şeye düşkün olma, ısrar etme anlamlarına gelen “gurm/garm” kökü (Bardakoğlu, 1996, s.359)” ile ilişkilendirilmiştir. “Küfrünü gizleyerek kendini mümin gösteren veya imanla küfür arasında bocalayan kimse”nin içinde bulunduğu durumu anlatmak için kullanılan “nifâk” kelimesinin (Alper, 2020, s.564) rakibe yönelik olması da bu durumu teyit etmektedir. Böylece beyitte bu gibi kimselere ısrar edilmesi bir anlam taşımayacağı için aşk konusunda delillere dayalı bir tartışmanın/cedelin de anlamsız olacağı anlatılmıştır.

Kadılar doğal olarak davalara da bakmakta ve hüküm vermektedirler. Bu konuda da çeşitli benzetmelerin yapıldığı görülmektedir.

<sup>10</sup> Mantıktaki beş sanattan biri olan *cedel*, hiyerarşide *burhân*’dan hemen sonra gelmektedir. Sıralamanın en güvenilirlerden en zayıfa doğru *burhan*, *cedel*, *hitâbet*, *şiiir*, *safsata* şeklinde olduğukabul edilmiştir (Emiroğlu, 2003, s.21).

Cigerde *dâg-ı firâkun* gönülde *nâr-ı gamun*  
Birisi **da'vîye** ma'nî birisi 'aşka **nişân** ( Sevdâyî, 2008, s.39)

(Ciğerde ayrılığının acısı, gönülde sensizlik kaygısının ateşi. Birisi şikâyet etmeye engel olur, diğeri de aşkın delilidir.)

La'lîn lebüniki sormaga ne **men' kılursın**<sup>11</sup>  
Lâ-büd sorulur kim **bulunakan arasında** ( Sevdâyî, 2008, s.103)

(Lâl taşı gibi kırmızı dudaklarını öpmekten/sormaktan neden men edersin? Şüphesiz iki kişi arasında kan davası olunca sorgulamak gerekir.)

Leblerün emsem disem kaşun ne resme çîn ider  
Çün meyün yokdur **yasagi milket-i Osmân'da** ( Sevdâyî, 2008, s.104)

(Dudaklarımı öpsem diyince neden kaşların çatılır? Şarabın Osmanlı mülkünde yasagi yoktur ki!)

Yasak, dava, nişan, men etme, iki kişi arasında kan olması ifadeleri de yine kadıların hüküm verdikleri konularla ilişkilendirilmeye uygundur. İlk beyitte sevgiliden şikâyet etmekle etmemek arasında bocalayan aşğın ruh hâli, davaya engel (nâr-ı gam) ve aşka delil (dâg-ı firâk) arasındaki leff ü neşr ile aktarılmıştır.

İkinci beyitte bir kan davasında soruşturma yapma gereği ile sevgilinin dudaklarını öpmek/sormak arasında bir ilişki kurulmuş ve “sormak”, ihamlı kullanılmıştır. Ayrıca, ikinci mısradaki kırmızı dudaklarla kan rengi ilişkilendirilip, bu iki dudak arasında ne olduğunun merak edildiği de anlatılmak istenmiştir.

Son beyitte ise şaraba benzetilen sevgilinin dudaklarını emmek ile şarap içmek arasında kurulan ilişki Osmanlı'daki şarap yasası meselesi ile anlatılmıştır. Şarap içmek yasak değilse sevgilinin şarap gibi olan dudaklarını emmek de yasak olamaz. Bu nedenle cezaya ve kızmaya gerek yoktur.

Aşağıdaki beyitte ise bir usûl-i fıkıh terimi kullanılmıştır.

**Müşkil-i mes'ele-i aşkını hall idemedüm**  
Nazarum kaldı siyâkıyla sibâk üstinde ( Sevdâyî, 2008, s.101)

(Aşkın meselesinin sorununu bir türlü halledemedim. Bu lafzın baştan sona tutarlı hâlinde gözüm kaldı.)

“Kendisiyle kastedilen mananın başka deliller yardımıyla veya derinlemesine düşünme yoluyla anlaşılabilirdiği lafız (Koca, 2006, s.161)” anlamına gelen *müşkil* terimi de burada “hall itmek” ile kullanılarak sevgiliye duyulan aşkın çözülemez durumda olduğu anlatılmak istenmiştir.

<sup>11</sup> Bu mısradaki vezinde sorun vardır.

Son olarak yine ilmiyede yer alan bir şairin dil konuları (lafız-mana) ve akıl-hikmet ilişkisi ile ilgili terimlere de yer vermesi beklenen bir durumdur. *Dîvân*'da bu duruma dair örnekler de bulunmaktadır.

Bedî' ü 'ilm-i ma'ânini nice medh ide dil

Çü metni olmaz anun **lafz-ı mantıkla** beyân ( Sevdâyî, 2008, s.42)

(Gönül onun bedî' ve ma'ânî bilgisini nasıl övsün. Zira onun metni mantık sözleri ile ifade edilmez.)

Bu beyitte mantıkçılar ve nahivciler arasındaki bir tartışmanın kavramları kullanılmıştır. Nahivcilerin mantıkçılara itiraz konularından birisi de dil ve düşünce arasındaki ilişkiye yaklaşımları ile ilgilidir. Bu düşünceye göre mantık dile ve gramere bağlı olduğu için yerini nahive ve dil çalışmalarına bırakabilir. Öyle ki düzgün ifadeyi bozuk ifadeden ayırmanın yolu mantıktan değil, gramerden geçer ( Emiroğlu, 2003, s.20).” Bu sebeple mantık ilimler için zorunlu değildir (s.20).

Sevdâyî'nin beyitinde da bu tartışmanın izleri bulunmaktadır. Sözün hâle uygunluğu ile ilgilenen “me'ânî”, doğru ve yerinde söz söyleme, ifadeyi güzelleştirme ile ilgilenen “bedî'” ilimlerinin mantığın lafızlarla olan ilişkisi ile açıklanmayacağı bilgisi övülen kişinin bu konudaki bilgileri ve sözleri için kullanılmıştır. Buna göre Şehzade Korkut'un bedî' ve me'ânî bilgisi, bunlarla dile getirdiği ifadelerinin anlama uygunluğu ve güzelliğinin mantık terimleri ile açıklanamayacak kadar üstün olduğu anlatılmıştır.

Hemîşe levh-i zamîrinde gün bigi rûşen

Kemâl-i 'ilm-i **Felâtûn** u hikmet-i **Lokmân** ( Sevdâyî, 2008, s.42)

(Eflâtun'un bilgisinin olgunluğu ve Lokmân'ın hikmeti gönlün içinde daima gün gibi ayan beyandır.)

Yukarıda sıralanan terim ve kavramlar ve 4 kaside, 60 gazelin<sup>12</sup> yer aldığı *Dîvân* metninde sıklık göstermektedir. *Heşt-Bihîşt*'te yer alan bilgiye göre Kırkkilise kadısı olan Sevdâyî'nin mesleği ile ilgili terimleri kullanması yadırganacak bir durum değildir. Ayrıca burada yer alan benzetme unsurlarının sadece *Dîvân*'da bulunması ve *Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn*'da yer almaması da tespit edilen kavramların metinlerin yazarlarının farklı olmasının tespitindeki önemini arttırmaktadır.

Ceza verme, sorgulama, men etme, davaya delil gösterme eylemleri, mantıkla, ceza hukukuyla, fıkıhla ilgili kavramlar tüm örneklerle beraber değerlendirildiğinde bu kavramların şairin mesleği ile ilgili olması gereklidir. Ayrıca, *Dîvân*'da kullanılan bu

<sup>12</sup> Zübeyde Yaşar (2008), tespit ettiği farklı mecmualardan Türkçe 1 murabba, Farsça 1 tahmis ve 1 muhammesi de *Dîvân*'a yerleştirmiştir. Ancak, *Dîvân* metnini oluştururken neden bu şiirleri almayı uygun gördüğünü ve diğer Sevdâyî mahlaslı şiirleri niçin ekmediğini açıklamamıştır. Giriş bölümünde de açıkladığı üzere söz konusu şiirlerin şaire ait olduğunu iddia etmek problemlidir.

benzetme unsurları, mesnevi ile *Dîvân* şairinin aynı kişi olmadığı önermesinin ilk delilleridir.

### 1.1.2. Yaşanılan Mekâna Dair İşaretler

Sevdâyî'ye ait *Dîvân*'da dikkati çeken ve mesneviden farklılık gösteren ikincidelil ise Anadolu'nun benzetme unsuru olarak kullanılmasıdır. Mesnevide hiçbir örneği bulunmayan bu klişe de *Dîvân*'da sık kullanılan benzetme unsurları arasındadır.

#### Kıl sedd-i Sikender hat-ı Ye'cüc'üne çek tîg

**Tâ Rûm'a hücûm eylesün leşker-i fitne** ( Sevdâyî, 2008, s.100)

(Yecüc gibi olan ayva tüylerine İskender'in seddini yap ve kılıç çek ki Anadolu'ya fitne askeri hücum eylesün.)

Rûm'un aydınlık olması ilişkisi ile oluşturulan benzetmeler arasında yukarıdaki beyit en dikkate değer olanıdır. İran ile ilişkilerin gerginliği dikkate alındığında Anadolu'ya hücum edecek fitne askeri ifadesinin çağrışımı, doğrudan Osmanlı-İran karşıtlığını da düşündürmektedir. Bir sonraki bölümde de değinileceği üzere mesnevide bunun gibi bir benzetme ve çağrışım bulunmamaktadır. Ayrıca, mesnevide “Şîr-i Yezdân” gibi ifadeler kullanılmış, peygamber ve ailesi yanında Hz. Ali anılırken diğer üç halifenin ismine yer verilmemiştir. *Dîvân*'da ise na't dışında dinî bir içeriğe gönderme bulunmamakta ve Hz. Ali'yi işaret eden herhangi bir beyit<sup>13</sup>de yer almamaktadır.

*Dîvân*'da tespit edilen, Rûm ve aydınlık, Rûm ve kâfirlik, karanlık klişeleri ile oluşturulan beyitler ise aşağıdaki gibidir:

Ol büt-i Çînün görelen **Rûm** içinde nakş-bend

Oldı hayrân büt-perestân-ı **Firengistân** ana

**Rûmrızâdeminde** görmüş zülfünün zibâlığını

Reşk idüp cevlân ider tâvûs-ı **Hindistân** ana ( Sevdâyî, 2008, s.55)

(Ressam, o put gibi olan Çin güzelini Anadolu'da gördüğünden beri Frenk diyarının tüm putperestleri ona hayran oldu. Hindistan tavusu, Anadolu diyarının rıza deminde onun zülfünün güzelliğini görüp kıskançlıktan oraya buraya koşuşturur.)

Gamzesi nîzesini tîz kılup çeşm-i nigâr

Ta'n atar **Rûm**-ı ruhından 'Arabunöz begine ( Sevdâyî, 2008, s.96)

<sup>13</sup> Zübeyde Yaşar, *dîvân*'ın sonuna bir murabba eklemiştir. Ancak, metne dâhil edilen murabbanın yer aldığı mecmua, Aşık Ömer'in (ö.1707) şiirleri ile başlamaktadır. Birçok yere “Ali” yazısı nakşedilmiş ve elifba karalamaları yapılmıştır. 19. yüzyılda yaşayan ve âşık edebiyatına dâhil edilen Sevdâyî'nin şiirlerinden biri olması muhtemel olan bu şiirin neden *Dîvân*'a dâhil edildiği gerekçelendirilmemiştir. Bu nedenle murabba bu çalışmada değerlendirme dışı bırakılmıştır.

(Sevgilinin gözü mızrak gibi olan gamzesini keskinleştirip, yanağının Rum'undan Arab'ın öz beyine dil uzatır.)

Çâr-sûy-ı hatun ârestedür 'anber ile  
Kılalu **Hindû** benün **Rûm'da** attarlığı ( Sevdâyî, 2008, s.111)

(Hintli gibi siyah benin Anadolu [gibi aydınlık yanağında] attarlık yaptığından beri, yanağında bir çarşı gibi olan ayva tüylerinin dört tarafı amber ile süslüdür.)

Rûm ve aydınlık ilişkisini farklı farklı gazelerde tekrarlayarak kullanan bir şairin karanlık ve aydınlık ilişkisi için gayet uygun imkânlar sunan *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisinde bu benzetmeden faydalanmaması çok makul bir seçenek olarak durmamaktadır. Bu durum *Dîvân*'da yer alan üslup özellikleri açısından bir ayrışma kabul edilmelidir.

### 1.2. Kıssa-ı Leyli Birle Mecnûn'da Tespit Edilen Farklılıklar

*Sevdâyî Dîvânı*'nda olduğu gibi *Kıssa-ı Leyli Birle Mecnûn*'da da *Dîvân* metninde örnekleri bulunmayan ve metnin yazarına ait üslup özelliklerini verebilecek, yazarın kimliğine dair işaretler sunacak beyitler tespit edilmiştir.

Mesnevi ve *Dîvân* arasında değinilmesi gereken ilk farklılık mesnevinin sonunda yer alan beyitler nedeniyle oluşmaktadır.

Yâ Rab be-hak-ı Habîb-i Rahmân  
Yâ Rabb be-hakk-ı **Şîr-i Yezdân**

Yâ Rabb **be-âl-i Mustafâ** hem  
Ben hasteye sen yetür şifâ hem (Sevdâyî / B.1243-1244)

Bir önceki bölümde de bahsi geçen "Rûm ve Rûm'a hücûm eden fitne askeri" benzetmeleri, İran ve Osmanlı arasındaki ilişkileri de çağrıştırırken burada tam aksine bir kullanım söz konusudur. "Şîr-i Yezdân" ifadesi ile anılan Hz. Ali'den sonra peygamberin ailesine dua edilmiş, ancak diğer halifelerin adı geçmemiştir. Ayrıca, sebep-i telif bölümünden hemen önce aktarılan münâcât bölümünde de dua yine tanrı, peygamber, peygamber ailesi ve Hz. Hasan ile Hz.Hüseyn'in isimleri anılarak tamamlanmıştır.

Ashâbuna **âlü**nedahı hem  
Bî-hadd selâm olara her dem

Onlar ki sahâb-ı Mustafâ'dur  
İşi olarun dâyim safâdur

Onlara bağışla sen i Gaffâr  
Benüm suçum iy Rahîm ü Settâr

**Hem iki şehîd-i nûr-ı ‘aynı**  
**Ya’nî ki Hasan bile Hüseyin’i**

**Her dem ben-i hasteden tehiyyât**  
**Ber-meşhedî-i münevverî-zât<sup>14</sup>**(Sevdâyî / B.113-117)

Bu beyitler aşağıdaki bölümlerde ayrıca ele alınacak olan *Divân* ve mesnevi arasındaki dil farklılığı konusu hariç tutulursa, iki metin arasındaki anlayışın da ne ölçüde ayrıştığını göstermektedir. Mesnevi yazarı burada “Meşhed<sup>15</sup>”şehrine selam göndermiş, eserin başında ve sonunda aynı kişilere övgüde bulunmuş, dua etmiştir.

Mesnevîde yer alan ve *Divân*’da karşılaşılmayan bir diğer kültürel unsur ise “yaylak” ve “kışlak” kavramlarıdır. Sevdâyî’nin mesnevisine kadar yazılan Leylâ ve Mecnûn mesnevîlerinden yalnızca Sevdâyî’nin eserinde göçebe Türkler’in yaşam koşulu ile ilişkilendirilebilecek bulak, yayla, yaylak ve kışlak<sup>16</sup> kavramları kullanılmıştır. Sevdâyî’nin mesnevisini Farsça bilmeyen bir zümrenin anlaması için Türkçe olarak hazırlaması ve herhangi bir hamiye ithaf etmemesi de yazarın Türkmen nüfusun yoğun olduğu bir bölgede yaşadığını ve eserin belki de yalnızca topluluklara inşat edilmek üzere yazılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Leylî atası kabilesi hem  
Gitmişler idi **yaylaya** ol dem

<sup>14</sup>Cemal Bayak tarafından”Bir meşhedân-ı münevverî zât” olarak okunan mısra, vezin gereği “**Ber-meşhedî-i münevverî-zât**” şeklinde değiştirilmiştir.

<sup>15</sup> “İlk dönemlerde pek rastlanmayan meşhed tabiri daha sonra bilhassa Şii dünyasında “şehitlik” mânasında kullanılmıştır. Türkçe’de şehitlik kelimesi birden fazla kişinin defnedildiği yeri belirtirken meşhed genellikle tek kişinin defin yahut şehâdet mekânını ifade etmektedir. Nitekim imamlarla bunların yakınlarının büyük bir kısmının şehid olarak öldürüldüğü inancını taşıyan Şiiler’in telakkisini yansıtan bu literatürde Hz. Ali’nin Necef’teki türbesi Meşhed-i Ali, Hüseyin b. Ali’nin Kerbelâ’daki mezarı Meşhed-i Hüseyin, onun Şam’da başının gömüldüğü yer Meşhed-i re’sü’l-Hüseyin (el-Meşhedü’l-mukaddes), Hz. Ali’nin kızı Ümmü Külsüm’ün kabri Meşhed-i Ümmü Külsüm olarak anılmaktadır. Sekizinci imam Ali er-Rızâ’nın 203 (818) yılında Tûs yakınlarındaki Senebâz’da öldürülmesinin ardından defnedildiği türbe de meşhed adıyla anılmış, bu isim bir süre sonra orada teşekkül eden şehrin adı olmuştur (Öz, 2004, s.362).”

<sup>16</sup> Sevdâyî’den önce yazılan mesnevîlerde de bu kullanım bulunmamaktadır. Ayrıca, Sevdâyî, mesnevisinde Hâtifi’yi izlemesine rağmen Hâtifi’nin son bölümündeki mitolojik unsurlarla dolu kış bölümünü kültürel bir çeviri ile dönüştürmüştür. Yaylak ve kışlak kavramlarının tercih edilmesi eserin Farsça bilmeyenlere yönelik olması nedeni ile de uyumludur. Aşağıdaki beyit son kısma aittir:

Bu yanda meger ki kavm-i Leylî  
Kışlaga savukdan itdi meyli (Sevdâyî / B.1043)

Çün irdi hazâna bâg-ı vaslı  
Sermâya dönüp zamâne faslı

**Yaylakdan** ulus girüye döndi  
Leyli gelüben o yurda kondi

Şûrîde vü bî-karâr Mecnûn  
Oturmuş idi **bulakda** ol gün (Sevdâyî / B.596-599)

Sevdâyî, Mecnûn ve Leylâ'nın buluşmalarını Leylâ'nın ailesinin kışlağa gitmesini sebep göstererek anlatmıştır. Aşağıda da kışlaktan dönüş ve Mecnûn'un Leylâ'yı çeşme başında bir sene beklemesi olayı aktarılmıştır.

Yaz oldu **ulus** göçdi varı  
**Yayladı** vü girü öndi barı

**Kışlak** gözetdi döndi onlar  
Pes geldi o **yurda** kondi onlar

Leyli turup anda suya vardı  
Oturmuş o bî-karârı gördi (Sevdâyî / B.641-643)

*Kışlak, yurt, ulus, yaylamak* (yayladı), *konmak* kelimelerinin kavramsal olarak göçebelikle olan ilişkisi oldukça önemlidir. Sevdâyî birçok durumda Hâtifi'nin *Leylâ vü Mecnûn'unu* çevirse de örnek aldığı metinde bulunmayan göçebelik vurgusunu metne yerleştirmiştir. *Divân* yazarı olan Sevdâyî'de hiçbir izi ile karşılaşılmayan bu kavramsal ağ, mesnevinin ayrışanve karakteristik bir özelliğidir. Ayrıca, *Divân*'da Şehzâde Korkut'a yönelik kasideler olması nedeniyle *Divân*'ın okur kitlesinin göçebelikle değil şehir hayatıyla ilişkili olması gerekir. Nitekim mesnevidekine benzer bir kelime ve kavram kadrosu da tespit edilememiştir.

Mesnevîde dikkati çeken bir diğer farklılık ise mevsim adlarının çeviri yapılan yerlerde dahi Türkçe karşılıklarının sıklıkla kullanılmasıdır. *Divân*'da mevsim ve ayadları iki beyitte geçtiği hâlde Türkçe mevsim adları kullanılmamıştır. Aşağıdaki beyitler *Divân*'a aittir.

Lutf u kemâl-i hulkinı müzhir durur **temûz**  
Kahr-ı celâl-i hışmına mazhar durur **şitâ** (Sevdâyî, 2008, s.36)

(Yaz zamanı senin yaratılışının olgunluk ve cömertliğini izhar eder. Kış mevsimi ise şiddetli öfkenin kahrına mazhardır.)

Serverâ terbiyet-i lutfun ile fasl-ı **şitâ**  
Bitürür sünbül ü gül mâh-ı **hazîrân**-şekil (Sevdâyî, 2008, s.51)



(Ey önder! Senin cömert hâmilîğınle kış mevsimi Haziran ayı gibi sünbül ve gül yetiştirir.)

Mesnevîde adım adım zemîn metin olarak kullandığı Hâtîfî'nin *Leylî vü Mecnûn*'unu izleyen Sevdâyî ise örnek aldığı metinden de ayrışarak hedef kültüre uygun bir çeviri yöntemi izlemiştir.

Bir gün meger irdi mevsim-i **yaz**  
Mürğ ü çemen itdi nevha âgâz (Sevdâyî / B.831)

**Kış** idi savug bir gün iy yâr  
Mecnûn gezer idi ol haberdâr (Sevdâyî / B.1019)

Yukarıdaki beyitlerde Hâtîfî'de “temmûz” kelimesi ile anlatılan yaz mevsimi için Türkçe olanı kullanılmıştır.

**Kışdır** yok odun yüküş<sup>17</sup>ıyâlüm  
Müşkil durur iş bu resme hâlüm (Sevdâyî / B.1028)

Olmışdı zi-derd-i Leylî rencûr  
**Yaz buludı** tek tökerdi yagmur (Sevdâyî / B.1177)

Yukarıdaki beyitler Mecnûn'un bir ağacı kesilmekten kurtarmasının anlatıldığı bölüme aittir. Bu bölüm ilk olarak Hâtîfî tarafından hikâyeye eklenmiştir. Çölde geçen Leylâ ve Mecnûn hikâyesine kış mevsiminin yerleştirilmesi gibi ilginç bir tasarruf Sevdâyî tarafından da takip edilmiştir. Ancak, yazar burada da zemîn metindeki “şitâ” kelimesi yerine “kış” kelimesini tercih etmiştir. Bu tasarrufların önemi ise bazı durumlarda vezni bozmamak için “ez”, “tâ” “zi-derd-i Leylî” gibi Farsça ön-ekleri veya Farsça redifleri çekinmeden kullanmasına rağmen mevsim adlarında Türkçe olanları tercih etmesinde ve bölümleri kültürel göstergelerle dönüştürmesindedir.

*Dîvân* ve mesnevi arasındaki ayrışmayı gösteren başka kültürel unsurlar da tespit edilebilmektedir. Nöker, ilçi, cân alıcı, çeri, kılıç gibi bir kelime kadrosu *Dîvân*'da yer almazken, mesnevîde Farsça karşılıkları yerine bunlar tercih edilmiştir.

**İlçi**-i ecel gelüp revânî  
Diler apara be-hasret anı (Sevdâyî / B.1133)

Pes gör anı ol zamân ne kıldı  
Yazdurdı nişân **ilçi** saldı (Sevdâyî / B.920)

Sordı **nökerinene** kişidür  
Bu resme figân bunun işidür (Sevdâyî / B.895)

<sup>17</sup> Çok anlamına gelen “üküş” kelimesine “y” protezi yapılmıştır.

Onlar dahı iş bu hâli bildi  
Nevfel **çeri** çekmiş uşta geldi

Gökden iner oldu tîg-i bârân  
**Cân alıcı**<sup>18</sup> tek alır idi cân (Sevdâyî / B.940)

Şâir, mecbur kalmadıkça, “dil becerisi” yettikçe beyitleri çevirmeye ve hedef kültüre aktarmaya çabalamıştır. Azrâil yerine kullanılan cân alıcı, asker veya leşker yerine çeri, nöker gibi kelimelerin tercih edilmesi de bu bağlamda oldukça önemlidir. Nitekim *Dîvân*'da buna benzer zorluklarla karşılaşmadığı ve Türkçe kelimelerden ziyâde artık iyiden iyiye yerleşmiş Farsça kelimelerin rahatlıkla kullanılabilirdiği gözlemlenebilmektedir. Özellikle aşağıdaki beyitlerde yer alan “darb-ı kılıc” ifadesi de bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Çün sulh ile olmaya müyesser  
Pes **darb-ı kılıc** ide müsahhar (Sevdâyî / B.908)

İki yanudan çıkdı leşker  
Birbirine **tîg** çaldı leşker (Sevdâyî / B.933-936)

Çalurdı **kılıc** keserdi başı  
Merdâne kılurdı ol savaşı (Sevdâyî / B.950)

“Darb-ı kılıc” “mevsim-i yaz” gibi Arapça ve Türkçe kökenli iki kelimedenden bir terkip oluşturma tercihinin *Dîvân*'da örneği bulunmamaktadır. Farsça gramer açısından kural dışı olan bu terkipler, kıyasa muhalefet olarak kabul edilebilecek bir fesahat kusurudur. Şehzâde Korkut'un çevresinde yer alan ve kadı olan ve yukarıdaki beyitlerde (bölüm 1.) gösterildiği üzere kavramları kullanırken incelik göstermeyi amaçlayan bir şairin böyle bir terkip yapması da beklenebilecek bir durum değildir.

## 2. Dîvân ve Mesnevî Arasındaki Dil Farklılıkları

Osmanlı coğrafyasındaki Türkçe ve Azerbaycan sahasındaki Türkçe, Batı Oğuzca koluna dâhildir. Türk dili 13. yy.a kadar tek kol hâlinde devam etmiş, 11. yy.dan itibaren ise göç gibi nedenlere bağlı olarak yazı dilinde ayrışmalar görülmeye başlanmıştır. (Ergin, 1971, s.7-8) (Gülsevin, 2019, s.101) (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2007, s.173). Ergin'e göre ikisi arasında hiçbir zaman iki ayrı yazı dili oluşmamıştır. Ancak, ağız farklılıkları ve fonetik ayrılıklar görülebilmektedir (Ergin, 1971, s.10). Ayrılıkların

<sup>18</sup> Azrâil yerine “cân alıcı” ifadesi 14. Yüzyıl metni olan *Süheyl ü Nev-bahâr*'da da görülmektedir: “Oh atıcı gördi kılıç salıcı  
Kaçururdu cânın cân alıcı (Dilçin, 2016, s.543)”.

sebebi ise iki dairenin beraber olduğu Eski Anadolu Türkçesi döneminden kaynaklanmaktadır. Bu dönemde daha önceki dil özelliklerinin taşınması, göç ile oluşan yeni şekillerin de eskilerle beraber kullanılması gibi durumlar bir karışıklığa neden olmuştur. Daha sonra Türkçenin Batı koluna dâhil olan Osmanlı ve Azerbaycan Türkçesi bu şekillerden birisini kesin şekil olarak kabul ederek devam etmiştir. Özellikle fonetik düzlemde görülen bu durum yazı dilinde çok küçük farklılıklarla tespit edilebilmektedir (Ergin, 1971, s.10) (Gülsevin, 2019, s.101).

*Kıssa-i Leylî Birle Mecnûn*'da Ergin ve diğer araştırmacıların dile getirdiği karışıklıklar sık tekrarlarla kendisini göstermektedir. *Dîvân*'da yer alan kaside ve gazeller incelendiğinde ise Eski Anadolu Türkçesine ait 2 özellik tespit edilebilmiştir. Mesnevide tespit edilen yaklaşık<sup>19</sup>160 fonetikve ağız ayrışması dikkate alındığında bu aradaki farkı açıkça göstermektedir.

Bununla birlikte Anadolu sahasında da Eski Anadolu Türkçesi'nden gelen özelliklerin devam ettiği örneklerle karşılaşılabilir. Ancak *Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn*, Çağatayca ve Orta Asya yazı diline ait imlâ ve dil özelliklerinin de devam ettiği örnekleri içermesi bakımından *Dîvân*'dan ayrılmaktadır. Bu sebeple tespit edilen iki beyit burada aktarıldıktan sonra mesnevide bulunan, *Dîvân*'da yer almayan ağız ve fonetik farklılıkları başlıklar hâlinde aktarılmıştır. *Dîvân*'da tespit edilen ve Eski Anadolu Türkçesine ait özellik, fiil çekiminde kullanılan kişi eklerinde tespit edilmiştir.

Gel hulûl eyle dil ü cân gibi cânâ tenüme

**Girevüz** tâ ki yatup birlige pîrâhenüme ( Sevdâyî, 2008, s.102)

Serverâ bend-i gam-ı zülfünden irür bir nefes

**Anlayumazven** n'idem ben bu dil-i âzâdeyi ( Sevdâyî, 2008, s.106)

*Dîvân*'da +vUz ve +vAn örnekleri sadece iki örnekte tespit edilmiştir. Asıl ayırt edici unsurlar ise mesnevide yer almaktadır.

## 2.1. Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn'un Dîvandan Ayrışan Dil Özellikleri

Muharrem Ergin'in bahsettiği, daha önceki dil özelliklerinin taşınması, yeni oluşan şekillerin eskilerle beraber kullanılması gibi durumlardan kaynaklı ve karışıklığa neden olan ikili kullanımlar (Ergin, 1971, s.10)*Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn*'un karakteristik bir özelliğidir. Erken dönem Azerbaycan Türkçesine, Orta Asya yazı diline, Çağatay Türkçesine ait özellikler, Anadolu sahasında tercih edilen ve daha sonra kesin şekil olarak yerleşen ağız ve fonetik unsurlarla birlikte kullanılmıştır. 1252 beyit olan

<sup>19</sup> Tespit edilen örnek sayısı 160'dir. Ancak, dikkatten kaçabilecek başka örnekler de bulunabileceği için "yaklaşık" ifadesi kullanılmıştır.

bir mesnevîde 160 kadar örneği olan bu durum *Dîvân*'da yoktur. Tespit edilen tüm örnekler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

**Tablo 1: Kıssa-1 Leyli Birle Mecnûn ve Dîvân Arasındaki Dil Farklılıkları**

DİL ÖZELLİKLERİ	Kıssa-1 Mecnûn	Leyli Birle	Sevdâyî Dîvânı
Emir Kipi: -Gİl	29		0
Zarf Fil Eki: -(y)UbAn	35		0
Zarf Fiil Eki: -GAÇ	3		0
Zamir n'sinin Düşmesi	12		0
Nazal n (ñ) ve ng İmlâsı	14		0
Ünsüz Değişmesi: k>ğ	43		0
Ünsüz Düşmesi: y > Ø	3		0
Göçüşme (metathese)	5		0
b-> m- Ses Değişimi	13		0
ķ -> ğ Değişimi	7		0
Zamir Kökenli Kişi Ekleri +vÜz	0		1
Zamir Kökenli Kişi Ekleri +vAn	0		1

Tabloda da görüldüğü üzere iki metin dil açısından net olarak ayrılmaktadır. Sadece mesnevîde tespit edilen bu farklı dil özelliklerinin tüm örnekleri ise aşağıda detaylı olarak aktarılmıştır.

## a) Emir Kipi: -GİL

*Dîvân*'da hiçbir örneği bulunmayan –GİL emir kipi mesnevîde 29 defa kullanılmıştır. Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi'ne ait bir özelliktir (Gülsevin, 2019, s.89). Metinde tespit edilen tüm örnekler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2: Emir Kipi Örnekleri

Feyz-i çemen-i celâle <b>bahgil</b> Pervâne-sıfat vücûdı <b>yahgil</b> (Sevdâyî / B.28)	Ben sana iderem uşta <b>bilgil</b> Var özüne gayr fikr <b>kalgil</b> (Sevdâyî / B.751)	Mecnûn'ı bulup <b>çagirgil</b> anı Ol 'ışkum esîri <b>mübtelâmı</b> (Sevdâyî / B.1156)
'İşk adlu vilâyet ola yâ şehir Söyle bana bir <b>içürmegil</b> zehr (Sevdâyî / B.299)	Bu nâme'i görüp anı <b>virgil</b> Zinhâr velî nihânî <b>virgil</b> (Sevdâyî / B.788)	Hâlüm ki ne resme oldu takrîr Sen <b>söylegil</b> ana cümle bir bir (Sevdâyî / B.1157)
İy dilber-i gül-'izâr <b>gelgil</b> Yahdı cigerümi hâr <b>gelgil</b> (Sevdâyî / B.358)	Hicrân kafesinde bend- vârem <b>Bilgil</b> beni kim za'îf ü zârem (Sevdâyî / B.812)	<b>Söylegil</b> eger görürsen anı 'İşkun ile Leylî virdi cânı (Sevdâyî / B.1158)
Atasına itdi ol dem iy şâh Bir dinle sözümden <b>olgil</b> âgâh (Sevdâyî / B.438)	Ben hasteye neylesün <b>digil</b> bâg Ger bâga varursa ola mı sag (Sevdâyî / B.871)	Zinhâr gönül cihâna virme Sözün <b>tanıgil</b> ziyâna virme (Sevdâyî / B.1189)
<b>Koygil</b> bu resme zâr olan ben Bâ-hasret-i yâdigâr olam ben (Sevdâyî / B.445)	Mecnûn idür ana iy şehen- şâh Bir dinle sözümden <b>olgil</b> âgâh (Sevdâyî / B.912)	<b>İşidgilin</b> imdi hani Leylî Virdi gamun ile cânı Leylî (Sevdâyî / B.1204)
Oglum benüm oldu 'ışka rûsvây Geldüm sana çäreey <b>legil</b> rây (Sevdâyî / B.477)	Bu leylî boyına benzer anı Kesme buna <b>virgilin</b> emânı (Sevdâyî / B.1026)	İy merg irişdi gam zamanı Yakma beni <b>sancgilin</b> revânî (Sevdâyî / B.1212)
Leylî kapusından <b>algilin</b> hâk	Hayfun gelür ise satayum ben	Dünyâ işi cümle mekrdür âl

Çek gözine yaş akıtmasun pâk (Sevdâyî / B.480)	<b>Algil</b> bana vir bahâsını sen (Sevdâyî / B.1030)	Şerbetidür agu <b>sanmagil</b> bal (Sevdâyî / B.1241)
Eydür sözüüm <b>algil</b> ey kızum sen ‘Irzumuzu <b>saklagil</b> bizüm sen (Sevdâyî / B.720)	<b>İşidgilin</b> imdi bir hikâyet Eydem size ser-be-ser rivâyet (Sevdâyî / B.1117)	Ol dem ki varam be-menzil-i gûr <b>Kılgil</b> beni sen ‘azâbdan dûr (Sevdâyî / B.1246)
Ol dem ki olam be-hâk yeksân <b>Kılgil</b> bana sen hisâbun âsân (Sevdâyî / B.1247)		

Mesnevîde yer alan 2.tekil kişi emir kipi örnekleri yukarıda sıralandığı üzere sıklıkla tercih edilmiştir. Eski Anadolu Türkçesi'nin özelliklerinin önemli ölçüde korunduğu gözlemlenmektedir.

#### b) Zarf Fil Eki: -(y)UbAn

Eski Anadolu Türkçesi'nin karakteristik bir zarf fiil eki olan -(y)UbAn, *Kıssa-ı Leyli Birle Mecnûn*'da 35 defa kullanılmıştır. Mesnevîde yer alan tüm örnekler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

**Tablo 3: Zarf Fiil Eki Örnekler**

Gelse kulagina bir hoş âvâz Medhûş <b>oluban</b> düşerdi bî-sâz (Sevdâyî / B.183)	Gördiler olurlar âşikâre Pinhân <b>idüben</b> be-hem nezâre (Sevdâyî / B.235)	Bu resme <b>kılubanı</b> bahâne Ol iki ‘acâyib-i zamâne (Sevdâyî / B.240)
<b>Söyleşübeni</b> vedâ' iderler Pes <b>ayrılıban</b> o dem giderler (Sevdâyî / B.257)	Kim Kays <b>oluban</b> esîr-i Leylî Leylî dahî salmış ana meyli (Sevdâyî / B.266)	Çün yas <b>kılıban</b> ol iki mâh Bir birine bakar idi nâ-gâh (Sevdâyî / B.268)
Saçın <b>yoluban</b> urur yüzine Gâh ellerini çalar dizine (Sevdâyî / B.274)	Şimden girü otur ivde çıkma Gözün <b>açuban</b> cihâna bakma (Sevdâyî / B.282)	Eydür idi çıkma girme zinhâr Ögüt <b>virüben</b> kızına her bâr (Sevdâyî / B.307)

Ol demde gözüm görür cihânı Gözüm <b>açuban</b> görem ben anı (Sevdâyî / B.446)	Rüsvây <b>oluban</b> nâmûs <b>apardun</b> Çok ser-zenîşi bize getürdün (Sevdâyî / B.433)	Hoş geldünüz ey ‘azîz mihmân Durdı ayaga ol <b>oturuban</b> (Sevdâyî / B.512)
Yüzün <b>sürüben</b> tavâf iderdi Gamdan özini mu’âf iderdi (Sevdâyî / B.595)	Leyli <b>turuban</b> bulaga vardı Bir vâlî oturmuş anda gördi (Sevdâyî / B.600)	Leyli idür ana bir dem eglen Tâ <b>varuban</b> ive kayıdam ben (Sevdâyî / B.632)
Otlar uzanup başından <b>ötdi</b> Kuşlar <b>gelübeni</b> yuya tutdı (Sevdâyî / B.638)	Ussı <b>gidüben</b> yıkıldı ol dem Gör Leylî’i kim ne kıldı ol dem (Sevdâyî / B.651)	Geh zârî kılır geh <b>aglayuban</b> Cân hasret odına <b>daglayuban</b> (Sevdâyî / B.660)
Usandı oğlan bu hâli gördi <b>Acıglanuban</b> talâk virdi (Sevdâyî / B.754)	Çün <b>varuban</b> ol araya irsen Bir ‘âşık-ı bî-karârı görsen (Sevdâyî / B.820)	Ol kişi alup revân gitdi Çün <b>varuban</b> ol yabana gitdi (Sevdâyî / B.822)
Nevfel <b>çıkuban</b> kılurdı seyrân Ol tagda gezerdi bir gün iy cân (Sevdâyî / B.891)	Ohıdı nişânı hâli bildi <b>Acıglanuban</b> cevâba geldi (Sevdâyî / B.926)	Bârân gibi tökilürdi oklar Cân <b>virübeni</b> düşerdi çoklar (Sevdâyî / B.946)
Nevfel <b>çıkuban</b> miyân-ı meydân Bir na’ra çeküp çü şîr-i garrân (Sevdâyî / B.949)	Başın <b>açuban</b> gezer cüger- sûz Kaplamiş elini ayagın buz (Sevdâyî / B.1019)	Seyr <b>eyleyüben</b> gezerdi bâğı Pes gördi nigâhı bâğbânı (Sevdâyî / B.1021)
<b>Kucaglaşuban</b> vedâ’ iderler Gör anları kim o dem niderler (Sevdâyî / B.1089)	Bunu <b>idüben</b> kılurdı efgân Mecnûn <b>tutuban</b> reh-i beyâbân (Sevdâyî / B.1107)	Ol mâh-likâ vü dilsitânun Kabrin <b>kucuban</b> yaturdı anun
Başın <b>açuban</b> yügürdi geldi Leyli anasın bu hâle buldı (Sevdâyî / B.1199)		

Eski Anadolu Türkçesi özellikleri gösteren birçok metinde görülen bu ek, 14.yüzyılda –ubanı, übeni, ubanın ve übenin şekilleri ile de görülmektedir (Timurtaş, 2012, s.140). Burada da bu şekillerin varlığı devam etmiştir.

#### c) Zarf Fiil Eki: -GAÇ

“Oğuz Türkçesi'nin tarihi dönemlerinde özellikle klasik Azerbaycan ve Türkmen Türkçeleri'nde (Hünerli, 2012,s.348)” ve Çağatay Türkçesi'nde (Durgut, 2019, s.163) görülen –GAÇ eki *Kıssa-i Leylî Birle Mecnûn*'da da tercih edilmiştir ve *Dîvân*'da örneği bulunmamaktadır. Tespit edilen örnekler ise aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

**Tablo 4: Zarf Fiil Eki -GAÇ örnekleri**

<b>Bilgeç</b> anası olup perîşân Yırtdı yakasın u kıldı efgân (Sevdâyî / B.273)	Yandı cigeri tutışdı cânı Diknindi uyandı <b>göргеç</b> anı (Sevdâyî / B.1130)	<b>Gelgeç</b> kamu cânavar tagıldı Ol hacılar üstine yığıldı (Sevdâyî / B.1230)
---	--	--

Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'unda da az sayıda örneği görülen bu ek, burada da zaman işlevi ile kullanılmıştır.

#### d) Zamir n'sinin Düşmesi

Janos Eckmann, “Çağataycayı Orta Asya İslâm Türk yazı dilinin önceki devirlerinden ayıran fonolojik ve morfolojik unsurları (Eckmann, 2011, s.142)” sıralarken zamir n'sinin kalkmasını da ayırt edici bir özellik olarak belirtmektedir. Buna göre, işaret zamirlerinde bunlar yerine “bular”, onlar yerine “olar” gibi şekiller kullanılmış, Ali Şir Nevâyî'den itibaren de “olar” yerine “alar” kullanılmaya başlanmıştır (s.142). *Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn*'da da bu şekilde kullanılan toplam 12 örnek tespit edilmiştir.

Eckmann, zamir n'li örneklerin özellikle Çağatay Türkçesinde vezin gereği kullanıldığını bunun dışında tüm örneklerde n'siz şeklin tercih edildiğini belirtmiştir. Sevdâyî'nin metninde de hem n'li hem de n'siz şekillerle karşılaşılmaktadır. Aşağıdaki tabloda da metinde tespit edilen zamir n'siz tüm örnekler sıralanmıştır.

**Tablo 5: Zamir n'sinin Düştüğü Örnekler**

Onlar ki sahâb-1 Mustafâ'dur İşi <b>olarun</b> dâyim safâdur (Sevdâyî / B.114)	Tâ kim duruban <b>bulara</b> geldi Ol derd için uşta çâre kıldı (Sevdâyî / B.177)	Gün tutar idi nikâb <b>olardan</b> Ay ider idi hicâb <b>olardan</b> (Sevdâyî / B.209)
---	--	--



Çün gördi <b>bular</b> duyuldi esrâr ‘Âlem hamu oldılar haberdâr (Sevdâyî / B.267)	Leylî atası <b>buları</b> gördi Yir gösterünen olar oturdu (Sevdâyî / B.511)	Kalkup <b>bular</b> anda söylediler Çok özr ü tevâzu’ eylediler (Sevdâyî / B.515)
Îzâz ile cümle karşı vardı İkrâm ile çok <b>buları</b> sordı (Sevdâyî / B.682)	Her niçe <b>bular</b> anı bezerdi Leylî el urup anı bozardı (Sevdâyî / B.715)	Dört yanun alurdu geyicikler Mecnûn <b>olarunla</b> gönlin eglar (Sevdâyî / B.848)
Bâglar kamu geydi raht-ı mâtem Leylî’ye <b>olar</b> tutardı mâtem (Sevdâyî / B.1121)	İşideni okıyanı kardaş Yâ Rab kıl îmân <b>olara</b> yoldaş (Sevdâyî / B.1251)	

Metinde hem n’li hem de n’siz şekillerin kullanımı vezinle de ilişkilidir. Ancak, *Dîvân*’da vezin gereği böyle bir tercihte bulunulmamışken mesnevideki tasarrufun birinci nedenini vezin olarak kabul etmek mümkün değildir. Eski şekillerle yeni şekillerin karışık şekilde kullanılması durumu burada da geçerli olmalıdır.

#### e) Nazal n (ñ) ve ng İmlâsı

Orta Asya yazı geleneğinin bir imlâ özelliği olan nun ve kefin birlikte yazımı Eski Anadolu Türçesi’nde de yaygın olmamakla birlikte görülmektedir (Gülsevin, 2019, s.58). *Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn*’da da bu imlânın hem nun ve kef hem de sadece “ñ” şekli ile kullanıldığı tespit edilmiştir. “ng” şeklinin kullanıldığı örnekler aşağıdaki tabloda aktarılmıştır.

**Tablo 6: "ng" Şeklinin Kullanıldığı Örnekler**

<b>Yüzüngi</b> güneş görüp sücûda Düşdi ve melek büküp rübûda (Sevdâyî / B.80)	Hiç tâye ile avunmaz idi Aglamağı hiç <b>dingmez</b> idi (Sevdâyî / B.174)	Ne ‘âr idi sen bize getürdüng Nâmûsumuzı hamu <b>itürdüng</b> (Sevdâyî / B.281)
<b>Bing</b> zerrîn-na’l ü esb-i tâzî Mısrî vü Irâkî vü Hicâzî (Sevdâyî / B.694)	<b>Bing</b> câriye vü gulam-ı zibâ Pîrâyeleri harîr ü dîbâ (Sevdâyî / B.695)	<b>Bing</b> nâka nebât-ı kand yüklü Nesrîn derilü benefşe tüglü (Sevdâyî / B.696)

<b>Bing</b> tablâ 'abîr ü 'anber ü müşğ Yüz yük güher-i ter ü zer-i huşğ (Sevdâyî / B.697)	İy <b>đang</b> yili söyle yâri görsen Ol haste vü hâl-i zâr gitti <sup>20</sup> (Sevdâyî / B.735)	Kat'-ı nazar itdün ez-tebârek Dil-dâr-ı <b>nevüng</b> ola mübârek (Sevdâyî / B.785)
Ben yâr gamıyla olmışam şâd Bu pend-i belâyı <b>eylemeng</b> yâd (Sevdâyî / B.869)	Ol yegdür alam seni ben iy cân Tâ kim yetürem <b>ivüñge</b> pinhân (Sevdâyî / B.1081)	Yegdür bana kim çekem <b>firâkung</b> Cânumda hemîşe <b>iştiyâkung</b> (Sevdâyî / B.1082)
Dahı <b>yirüngüzi</b> kılayum dar Şimden girü <b>olasız</b> dil-efgâr (Sevdâyî / B.1145)		

Mesnevîde toplam 14 örneği bulunan “ng” şekli ile birlikte “ñ” olarak da kullanım mevcuttur. Ancak, divanda sadece “ñ” şekli tercih edilmiştir. Bu durum da Orta Asya yazı dilinin imlâ özelliklerinin mesnevîde hâlâ devam ettiğini göstermektedir. *Dîvân*'da bu imlanın bulunmaması ise mesnevî ve *Dîvân* yazarlarının başka Sevdâyîler olması ve farklı coğrafyalarda yaşamaları gerektiği tezini güçlendirmektedir.

#### f) Ünsüz Değişmesi: **ķ>ĥ**

Azerbaycan Türkçesi özelliği olarak yerleşen ve bugünde kullanılan **ķ>ĥ** ünsüz değişimi (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2007, s.181) *Kıssa-ı Leyli Birle Mecnûn*'da belirgin bir biçimde tespit edilmektedir. Tespit edilen tüm örnekler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

**Tablo 7: **ķ>ĥ** Ünsüz Değişimi Örnekleri<sup>21</sup>**

İy dil bu cihânî fânî gördün Ol 'ıyş u safâ ki <b>hanı</b> gördün (Sevdâyî / B.134)	<b>Yoh</b> dili ki kimse bile hâlin Yâ anlayalar nedür makâlin (Sevdâyî / B.175)	Her niçe ki <b>bahdı</b> âklı çaşdı Medh eyledi 'aşkı başdan aşdı (Sevdâyî / B.219)
--	---	--

<sup>20</sup> Beyit mesnevîde yer alan bir gazele ait olduğu için kafiye aynı değildir.

<sup>21</sup> Makalede transkripsiyon kullanılmadığı için burada da aynı tercih devam ettirilmiştir. Tablo 6'da bold ile işaretli kelimelerdeki “h” harfi “ĥ” yerine kullanılmıştır.

Hüsn-i güli lâle-i şafak-fâm Zülfi <b>hamu</b> lâle üzreki lâm (Sevdâyî / B.226)	Uşakların <b>okumagda</b> meyli Kays'un <b>ohuduğı</b> mihr-i Leyli (Sevdâyî / B.243)	Onlar kim <b>ohurlar</b> idi ol dem Tahtaları benzer idi bâ- hem (Sevdâyî / B.249)
<b>Ahşam</b> ki âzâd olurlar idi Gör anları ne kılurlar idi (Sevdâyî / B.250)	Ne ayacı var ki vara yâre Tâkât <b>hanı</b> sabr u yâ karâre (Sevdâyî / B.309)	<b>Ohurdı</b> bu şi'ri hasret ile Yüz derd ü firâk u mihnet ile (Sevdâyî / B.332)
Gördün ki felek ne mekr itdi Benden <b>hanı</b> ol nigâr gitdi (Sevdâyî / B.363)	Kays eydürü oldu 'ışkun üstâd Virdüm <b>hamu</b> nâm u nengi ber-bâd (Sevdâyî / B.376)	İşitdi çü bildi oğlu hâlin Hasret odı <b>yahdı</b> perr ü bâlin (Sevdâyî / B.390)
Âh eyledi tökdi gözi yaşın Mihnet odı <b>yahdı</b> bagrı başın (Sevdâyî / B.406)	Kanlu yaşı birle çeşmi nem-nâk Hasret ile yırttı <b>yahasın</b> çâk (Sevdâyî / B.470)	Al saçı bagını Leyli'nün hem Tik <b>yahasına</b> kim ola muhkem (Sevdâyî / B.481)
Pür-sûziş ile yanardı Mecnûn Yas yirine şimdi <b>ahıdur</b> hûn (Sevdâyî / B.488)	Besdür bu kadar ki nâle kıldun Gayr <b>ohına</b> cân havâle kıldun (Sevdâyî / B.567)	Bir kimse <b>yahmaya</b> eger nâr Kim âgeh olur ki sûzişi var (Sevdâyî / B.575)
Bunu didi ince kıldı zârı Mecnûn'ı didük ki <b>yahdı</b> varı (Sevdâyî / B.619)	<b>Ohıdı</b> bu şi'ri anda ol mâh Yüz derd ü firâk u mihnet- âgâh (Sevdâyî / B.620)	Kamış <b>yahasından</b> eyleyüp yol Çıkdı vü uzandı oturur ol (Sevdâyî / B.639)
Dâyim yüzine anun <b>bahardı</b> 'İşk odına cânını <b>yakardı</b> <sup>22</sup> (Sevdâyî / B.653)	Ben neylerem ata ana'ı fâş Saçdum <b>hamusın</b> bu aşka şâbâş (Sevdâyî / B.727)	<b>Ohıdı</b> bu şi'ri tökdi yaşın Hasret odı yakdı bagrı başın (Sevdâyî / B.738-739)

<sup>22</sup> Burada olduğu gibi hem ħ hem de ķ ile kullanım metinde tespit edilebilmektedir.

<b>Ohurdı</b> bu şi'ri yana yana Kılurdu şikâyet ez-zamâne (Sevdâyî / B.731-732)	Kol saldı ki tâ kucaydı boynın El saldı ki <b>ahtaraydı</b> koynın (Sevdâyî / B.745)	Hüsnüm güline el urma küstâh Fikr eyle özüne hâlüne <b>bah</b> (Sevdâyî / B.749)
Mecnûn'a <b>yahun</b> çü geldi barı Ol zâra içürdi zehr-i mâri (Sevdâyî / B.760)	Çün Leyli <b>ohıdı</b> nâme-i yâr Kan tökdi revân u ağladı zâr (Sevdâyî / B.780)	Gördi <b>hamu</b> ta'na nükte dil-sûz Yarasına sağın ekdiler tuz (Sevdâyî / B.791-792)
Benden göresin bu resme nâ-gâh Bizden <b>yuharu</b> Hudâ'dur âgâh (Sevdâyî / B.809)	Pes <b>ohıdı</b> geldi çün özine Sürerdi yüzine gâh gözine (Sevdâyî / B.826)	Hem kuşlar <b>ohurdı</b> pür- nevâda Seyr eyler idi gezüp hevâda (Sevdâyî / B.835)
Kurtlar dahı ayagi katında Durmuşdı <b>hamusu</b> hizmetinde (Sevdâyî / B.845)	Yoldaşlar o dem ileri geldi Ol dem <b>hamu</b> cânavar dagıldı (Sevdâyî / B.852)	Leyli gidicek bu kaldı magbûn <b>Ohurdı</b> bu şi'ri anda Mecnûn (Sevdâyî / B.970)
Gör nitdi felek <b>hanı</b> o cânân Leyli'ni gözümden itdi pinhân (Sevdâyî / B.971)	Mecnûn <b>ohıdı</b> bu şi'ri nâlân Yüz tutdı yabana zâr u giryân (Sevdâyî / B.985)	Çün geldi ana <b>yahun</b> revânı Âvâz idüben çağırdı anı (Sevdâyî / B.1062)
Sensiz nideyüm dirig iy yâr <b>Handa</b> gideyüm dirig iy yâr (Sevdâyî / B.1110)	Cümle cânavarlar itdi feryâd Kıldı <b>hamusu</b> figânı bünyâd (Sevdâyî / B.1225)	<b>Ohurdı</b> bu şi'ri yana yana Eydürdi vasıyyet olsun ana (Sevdâyî / B.1149)

Mesnevi'de  $k > h$  ünsüz değişimi için tespit edilen örnek 43'tür. Metinde hem  $k$  hem de  $h$  şeklinin tercih edildiği tespit edilmiştir. *Dîvân*'da bulunmayan bu şekil *Kıssa-ı Leyli Birle Mecnûn*'u *Dîvân'dan* ayıran önemli farklardan birisidir.

### g) Ünsüz Düşmesi: $y > \emptyset$

Eski Anaolu Türkçesi'nde örnekleri bulunan (Timurtaş, 2012 s.62) ve Azerbaycan Türkçesi'nde yerleşen bir şekil olan, kelime başlarında dar ünlülerden önce yer alan bazı  $y$ 'lerin düşmesi (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2007, s.182) özelliği *Kıssa-ı Leyli Birle Mecnûn*'da da bulunmaktadır.

**Tablo 8: Ünsüz Düşmesi Örnekleri**

Göz açdı özini gördi <b>itmiş</b> Hem-râhı bırakmış anı gitmiş (Sevdâyî / B.1055)	<b>İtürmiş</b> özin bu resme Mecnûn Leylî ne bilür o zâr u mahzûn (Sevdâyî / B.1065)	Leylî idür iy şikeste-i zâr Ben gideli bir <b>il</b> oldu iy yâr (Sevdâyî / B.646)
---	---	--

*Dîvân*'da bulunmayan ünsüz düşmesinin vezin gerektirmediği hâlde tercih edilmesi ayrıca dikkati çekicidir.

#### h) Çağatayca Yükleme Hâli: +nI

Çağatay Türkçesi'nde Eski Türkçe'de zamirlere getirilen +nI eki genelleştirilmiştir (Eckmann, 2011, s.120) (Durgut, 2019, s.154). *Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn*'da da bu şeklin devam ettiği örnekler tespit edilmiştir.

**Tablo 9: Çağatayca Yükleme Hâli: +nI**

Bu resm ile çünkü oldu bunlar <b>Leylî'ni</b> esîr kıldı bunlar (Sevdâyî / B.954)	<b>Leylî'ni</b> gelüp apardı ol dem Bu haste-i zârı tutdı mâtem (Sevdâyî / B.968)	Öz cânına kim diler <b>belâni</b> İster mi belâda kimse cânı (Sevdâyî / B.440)
Çün sofracılar götürdi hVânı Pes kıldılar ol zamân <b>du'ânı</b> (Sevdâyî / B.514)		

*Dîvân*'da kullanılmayan bu ekin mesnevîde yer alması Anadolu sahasında yaşamayan bir şairin varlığı tezini güçlendiren bir başka örnektir.

#### i) Ses Olayları

Eski Anadolu Türkçesi'nde de görülen göçüşmenin (metathese) (Özkan, 1995, s.102) *Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn*'da örnekleri bulunurken *Dîvân*'da örneği yoktur.

**Tablo 10: Göçüşme Örnekleri**

Çün <b>dorguzan</b> oldur öldüren ol Hem ağıladan ol u güldüren ol (Sevdâyî / B.38)	Dırnag ile çizdürürdi <b>gösgin</b> Hançer gibir ayırurdi <b>gösgin</b> (Sevdâyî / B.486)	<b>Gösgine</b> döğüp gezerdi dil-teng Geh nâle vü gâh iderdi âheng (Sevdâyî / B.757)
--	--	---

<b>Gösgine</b> döğüp giderdi pür-gam  Yırtup yakasın dir idi her dem (Sevdâyî / B.1108)		
---	--	--

Timurtaş'a göre Türk dilinde göçüşme hadisesi oldukça az görülür ve daha çok halk ağzında devam eden bu özelliğin yazı diline yansımaları çok sınırlı kalmıştır. (Timurtaş, 2012 s.60). Burada da "sîne" kelimesi yerine göğüs kelimesinin tercihi çevirinin esas alındığı topluluğa uygun bir seçim yapıldığını göstermektedir. Nitekim s ve g harfleri yer değiştiren ve vezinde de bir aksama olmayacağı için kelime bu şeklin kullanıldığı bir bölgede ve topluluğa yönelik olarak kullanılmış olmalıdır.

*Dîvân* ve mesnevi arasında değinilmesi gereken bir diğer ses olayı *b->m-* ses değişimidir. *Kıssa-ı Leyli Birle Mecnûn* bu özelliği ile de *Dîvân*'dan ayrılmaktadır.

**Tablo 11: b-> m- Ses Değişimi Örnekleri**

Kim koymasa <b>muna</b> bir nişâne Sen san anı gelmemiş cihâne (Sevdâyî / B.158)	Pes yavuz oğul olmasa hûb Ölüp dahı <b>muna</b> kalmasa hûb (Sevdâyî / B.160)	Bu söz ki burada söyledün sen İşitdüm ü anı bilmezem <b>men</b> (Sevdâyî / B.302)
Virsem ana kız be-ta'n-ı düşmen Baş hancaru ilteyüm digil <b>men</b> (Sevdâyî / B.547)	Her niçe kadem ki bu zemîne Koydın ola çeşm <b>men</b> hazine (Sevdâyî / B.572)	Gam çekme yiter bana virüp pend K'oldum be-kemend-i 'ışka <b>men</b> bend (Sevdâyî / B.576)
Mecnûn idür ana iy meh-i <b>men</b> İy ber-reh-i 'ışk-ı âgeh-i <b>men</b> (Sevdâyî / B.648)	Eydür ana virmeyüp alam <b>men</b> Almasam anı niçe kılam ben (Sevdâyî / B.956)	Eydür ki <b>menem</b> gel uşta Leyli Hâlün <b>menüm</b> ile kıl tesellî (Sevdâyî / B.1070)
Maksûdunu söyle tâ kılam <b>men</b> Ne kim dilesen anı kılam <b>men</b> (Sevdâyî / B.1076)		

Aynı beyitte dahi hem b'li hem de m'li şeklin kullanılması dikkati çekmektedir. Buradaki ikiliğin *Dîvân*'da örneği yer almamaktadır ve metnin tamamında b'li şekil tercih edilmiştir.

Ses olayları ile ilgili son farklılık ise k ->ğ değişimindedir. *Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn*'da örnekleri bulunan bu kullanım, *Dîvân*'da tespit edilememiştir.

**Tablo 12: k ->ğ Değişimi Örnekleri<sup>23</sup>**

Sardılar anun başına <b>kursag</b>	Onlar gider oldı tâ-be- <b>kışlag</b>	Necd adlu meger var idi bir dag
Mecnûn idi sanasın ki <b>tutsag</b> (Sevdâyî / B.426)	Leylî gider onlarla <b>tutsag</b> (Sevdâyî / B.635)	Mecnûn idi anda hecre <b>tutsag</b> (Sevdâyî / B.890)
İl agzını çünkü <b>turmag</b> olmaz		
Kişi özin odaat <b>mag</b> olmaz (Sevdâyî / B.1080)		

Eski Anadolu Türkçesinde ikili şekilde kullanılan kelime sonlarında yer alan k ve g konsonantları (Özkan, 1995, s. 99)(Timurtaş, 2012, s.60) *Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn*'da iki şekilde de kullanılmıştır. *Dîvân*'da ise yalnızca k'lı şeklin tercih edilmesi ayırt edici bir unsur olarak kabul edilmelidir. Bununla birlikte Azerbaycan Türkçesinde daha sonra bu şeklin devam ettirilmesi (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2007, s.181) de bu bağlamda önem arz etmektedir. Söz konusu tercih mesnevinin yazıldığı bölge hakkında da fikir sunacak bir işaret olarak değerlendirilmelidir.

## Sonuç

Sevdâyî'nin Leylâ ve Mecnûn yazarlarından olduğu bilgisi ilk olarak İngiliz araştırmacı Elias John Wilkinson Gibb'in *Osmanlı Şiir Tarihi* isimli çalışmasında yer almıştır. Ağâh Sırrı Levend'in söz konusu çalışmada geçen bilgiyi aktarması ve Fuzûlî'nin eseri ile yakınlıklarını vurgulamasıyla birlikte de Sevdâyî'nin *Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn*'una olan ilgi artmış, eser üzerine tezler hazırlanmıştır. Ayrıca Sevdâyî mahlaslı bir şâirin oluşturduğu *Dîvân* da mesnevî yazarı Sevdâyî'ye ait kabul edilmiştir.

Bu makalede ise mesnevi yazarının ve *Dîvân* yazarının farklı kişiler oldukları ve hatta birbirlerinden farklı coğrafyalarda yaşamalarının daha gerekçelendirilebilir olduğu öne sürülmüş ve tartışılmıştır. Daha önce yapılan çalışmalarda şâirin kimliği hakkında doğru soruların sorulmaması, neşredilen *Dîvân* metninin oluşturulmasında sorunlar

<sup>23</sup> Bold ile işaretli kelimelerde g ile gösterilen harf için metinde k kullanılmıştır.

bulunması, elde bulunan metinlerin detaylı ve metodik bir yolla incelenmemesi nedeniyle çelişkili bilgilerin literatürde yerleştiği anlaşılmıştır. Böylece *Dîvân* yazarı ile mesnevi yazarının aynı kişiler oldukları önermesinin yanlış ve zayıf argümanlara dayandığı gösterilebilmiştir. Bu iddiayı ispatlamak için de öncelikle *Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn* ve Sevdâyî'nin kimliği üzerine yapılan çalışmalarda Kırkilise kadısı olan Sevdâyî'nin hem *Dîvân*'ı hem de mesneviyi yazdığını kabul eden veya kuvvetli ihtimal olarak gören çalışmaların dikkate aldıkları iki argüman ele alınarak problemleri tarafları ortaya çıkarılmıştır.

Öne sürülen argümanların zayıf ve eksik olması metinleri dikkate alan bir yaklaşımla hareket etmek gerektiğini bir kez daha göstermiştir. Bu nedenle bu çalışmada da ilk olarak metinlerde "tekrar eden benzetme unsurlarının" şâirin kimliği, mesleği, yaşadığı yer hakkında biyografik eserlerde verilen bilgilerle kesişip kesişmediği sorgulanmıştır. Bu noktada *Dîvân*'da Kırkilise kadısının mesleği ve yaşadığı yere ait benzetme unsurlarının sadece *Dîvân*'a özel olduğu, mesnevide yer almadığı tespit edilmiştir. Örneğin, "burhân, burhân-ı kâtî', delil, hüccet-i kâtî', cedel, asgar, ekber, lafz-ı mantık, müşkil, garîm, matlûb, men'kılmak, yasag" gibi ilmiye ve kadılıkla ilgili kavram ağı *Dîvân*'ın tümünde yaygınken mesnevide tek bir örneği bulunmamaktadır. Ayrıca, Rûm ve İran karşıtlığını çağrıştıran ifadeler *Dîvân*'da yer almakta, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hüseyin'in isimleri anılmaktan kaçınılmaktadır. Mesnevide ise bunun aksine eserin başında ve sonunda ehl-i beyt vurgusu yapılmış ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in isimleri anılmış, şâir kendini "Meşhed"e selam göndermiş, daha çok İran tarafında veya Alevi-Bektaşî geleneğinde karşılaşılan "Şîr-i Yezdân" ifadesi Hz. Ali için kullanılmıştır.

*Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn*'da yer alan kültürel unsurlar ve mesnevi yazarı Sevdâyî'nin sebep-i telif bölümünde vurguladığı çeviri amacı da onun hedef kitlesi hakkında fikir vermektedir. Sevdâyî'nin eserinde göçebe Türkler'in yaşam koşulu ile ilişkilendirilebilecek "yaylak" ve "kışlak" kavramlarının kullanılması, yazarın mesnevisini Farsça bilmeyen bir zümrenin anlaması için Türkçe olarak hazırlaması, mevsim adlarının özellikle Türkçe olanlarını tercih etmesi, saray çevresinde bulunan bir kadıdan beklenmeyecek tamlamalar kullanması (darb-ı kılıç, mevsim-i yaz) ve herhangi bir hâmîye ithaf etmemesi yazarın Türkmen nüfusun yoğun olduğu ve eğitim düzeyi düşük bir okur kitlesine yöneldiğini gösteren önemli işaretlerdir. Şehzâde Korkut'a kasidelerin bulunduğu, Ahmet Paşa'ya nazîreler yazan *Dîvân* yazarı ise buradaki Türkçeleştirme kaygılarını taşımamış, mevsim adları da dâhil olmak üzere artık yerleşmiş Farsça ve Arapça kelime kadrosunu kullanmıştır. Bu bağlamda metinlerin kavram ağları aynı yazar tarafından yazılamayacaklarını gösteren ilk işaret olarak ele alınmıştır.

Çalışmada ikinci olarak yapılan değerlendirme ise metinlerde açıkça görülebilen dil farklılıkları olmuştur. Özellikle mesnevide tespit edilen ve *Dîvân*'da tek bir örneği



bulunmayan160 dilsel ayrışma *Dîvân* ve mesnevinin aynı yazar tarafından yazılmadığını gösteren en önemli delil olarak kabul edilmelidir.

*Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn*'da “nazal n (ñ) ve ng imlasının birlikte kullanımı, zarf fiil eki: -GAÇ'ın görülmesi, zamir n'sinin düşmesi” gibiOrta Asya yazı dilinden ve Çağataycadan gelen özellikler, erken Azerbaycan Türkçesine, Eski Anadolu Türkçesine ait fonetik özelliklerle birlikte görülmektedir. *Dîvân*'da ise Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait iki örnek tespit edilebilmiştir (bknz. Tablo 1), diğer örnekler sadece mesnevinin karakteristik özellikleridir.

Dil farkları, kültürel farklılıkla birlikte değerlendirildiğinde, bu sıklıkta tespit edilen birayırışma müstensihe atfedilemez. Bu durum da *Dîvân* ve mesnevi yazarının aynı kişi olmayacağını ortaya çıkarmaktadır. Eldeki verilerden hareketle *Dîvân*'ı yazan ve biyografik kaynaklarda adı geçen Sevdâyî'denbaşka, Fuzûlî ile yakın bir coğrafyada yaşamış ve kaynaklarda henüz tespit edilememiş bir Sevdâyî daha bulunması gerekmektedir. *Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn*'un yazarı da büyük ihtimalle bu Sevdâyî'dir. *Dîvân*'ın yazarı ise muhtemelen*Heşt-Bihişt*'de ve *Riyâz-ı Belde-i Edirne*'de adı geçen, kadılık mesleğini icra eden Kırkkilise kadısı Sevdâyî'dir.

<b>Etik Kurul İzni</b>	<i>Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.</i>
<b>Çatışma Beyanı</b>	<i>Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.</i>
<b>Destek ve Teşekkür</b>	<i>Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.</i>

## Kaynaklar

- Adıgüzel, N. (2008). *Edirneli Ahmed Bâdi'nin "Riyâz-ı Belde-i Edirne" Adlı Eserinin Tezkire Kısmı* [Doktora Tezi]. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ali Şir Nevâyî. (2017). *Mecâlisü'n-Nefâis* (Çev.A.Naci Tokmak). TDK.
- Alper, H. (2020). Münâfık. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 31, ss. 564-566). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bardakoğlu, A. (1996). Garâmet. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 13 ss. 359-361). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bayak, C. (2019). *Leylâ ile Mecnûn (Kıssa-ı Leyli Birle Mecnûn)*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Cönk, Milli Kütüphane, No: 06 Mil Yz Cönk 51.
- Cönk, Milli Kütüphane, No: 06 Mil Yz Cönk 77.
- Cönk, Milli Kütüphane, No: 06 Mil Yz Cönk 110.
- Cönk, Milli Kütüphane, No: 06 Mil Yz Cönk 135.
- Cönk, Milli Kütüphane, No: 06 Mil Yz Cönk 147.
- Cönk, Milli Kütüphane, No: 06 Mil Yz Cönk 239.
- Eckmann, J. (2011). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. TDK.
- Emecen, F. (2002). Şehzâde Korkut. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 26, ss. 205-207). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Emiroğlu, İ. (2003). Mantık. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 28, ss. 18-28). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ergin, M. (1971). *Azeri Türkçesi*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Devletşâh. (1977). *Devletşâh Tezkiresi* (Çev.Necâti Lugal).Tercüman Yayınları.
- Dilçin, C. (2016). *Süheyl ü Nev-bahâr (İnceleme-Metin-Sözlük)*. AKDITYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Durusoy, A. (2022). Kıyas. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 25, ss. 524-528). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Fuzûlî. (1956). *Leylâ ile Mecnûn* (N. H. Onan, Haz.). Maarif Basımevi.
- Fuzûlî. (2010). *Leylâ ve Mecnûn* (M. N. Doğan, Haz.). Yelkenli Yayınevi.

- Genç, İ. (1980). *Keşfü'z-Zünûn'un Açıklamalı Dizini (Türk Edebiyatı ve Kültürüyle İlgili Eserler)—[Doktora Ön Çalışması]*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Genç, İ. (2018). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*. Kültür Bakanlığı Yayınları.  
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57762,tezkire-i-suara-yi-mevleviyyepdf.pdf?0>
- Gibb, E. J. W. (1998). *Osmanlı Şiir Tarihi*(A. Çavuşoğlu, Çev.; C. 1-2). Akçağ Yayınevi.
- Gohrab, A.A.S. (2003). *Layli and Majnun, Love, Madnes and Mystic Longing in Nizâmî's Epic Romance*. Brill.
- Gülsevin, G. (2019). Eski Anadolu Türkçesi'nin Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi-I-II. İçinde V. Türk & E. Boz (Ed.), *XIV-XV. Yüzyıllar Türk Dili*. Anadolu Üniversitesi.
- Hamdî, H. (2020). *Leylâ vü Mecnûn* (G. Doğan Averbek, Haz.). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Hâtifi, A. (1974). *Leyli vü Mecnûn* (M. Ç. Umrâni & M. Sâdıki, Haz.). İntişârât-ı Âheng-i Kalem.
- Hünerli, B. (2012). *Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Zarf-Fiiller* [Doktora Tezi]. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İpekten, Haluk, Kut, Günay vd. (2017). *Sehî Beg—Heşt Bihişt*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İpşirli, M. (2000). İlmiye. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 22, ss. 141-145). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kartallıoğlu, Y., & Yıldırım, H. (2007). Azerbaycan Türkçesi. İçinde A. B. Ercilasun (Ed.), *Türk Lehçeleri Grameri*. Akçağ Yayınevi.
- Kılıç, F. (2018). *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*. Kültür Bakanlığı Yayınları.  
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0>
- Koca, F. (2006). Müşkil. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 32, ss. 161-162). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kurnaz, C., & Tatçı, M. (Ed.). (2001). *Tuhfe-i Nâilî*. Bizim Büro Yayınevi.
- Levend, A. S. (1959). *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*. Mecmua, Milli Kütüphane, No: 06 Mil Yz FB 423.
- Mecmua, Milli Kütüphane, No: 06 Mil Yz A 4914.
- Mecmua, Milli Kütüphane, No: 06 Hk 411.

- Nevâyî, A. Ş. (2011). *Leylî vü Mecnûn* (Ü. Çelik Şavk, Çev.). Türk Dil Kurumu.
- Ortaylı, İ. (2001). Kadı. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 24, ss. 69-73). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öz, M. (2004). Meşhed. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 29, ss. 362-363). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özkan, M. (1995). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. Filiz Kitabevi.
- Pala, İ. (2003). Leylâ ve Mecnûn. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 27, ss. 161). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sâm Mirzâ b. Şâh İsmâ'il es-Safevî, *Tuhfe-i Sâmî*, Milli Kütüphâne, No: 18 Hk 180.
- Solmaz, S. (2014). Cüdâyî-i Acem. İçinde *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/cudayii-acem>.
- Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmânî (Haz. Nuri Akbayan/Çev.Seyit Ali Kahraman)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şahin, M. Ü. (1988). *Leylî ve Mecnûn, Sevdâ'î, Transkripsiyon ve Dil İncelemesi*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Timurtaş, F. K. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*. Kapı Yayınları.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler / İsimler / Eserler / Terimler. (1990). *Sevdâyî*. Dergah Yayınları.
- Yalçın, E. (2019.). *Sevdâyî Divânı'nda Din-Tasavvuf ve Cemiyet*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaşar, Z. (2008). *Sevdâyî Divânı'nın Çeviri Yazı Metni ve Günümüz Türkçesiyle Nesre Aktarımı*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavuz, Y. Ş. (1992). Burhan. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 6, ss. 429-430). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yavuz, Y. Ş. (1993). Cedel. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 7, ss. 208-210). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.